आदर्शप्रश्नपत्रम्–1 (2006)
संस्कृतम् (केन्द्रिकम्)
कोड संख्या 322
द्वादश–कक्षा

अवधिः : होरात्रयम् — पूर्णाङ्काः 100

समय : तीन घण्टे — पूर्णाङ्क : 100

Time : 3 hours — Total Marks : 100

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति
इस प्रश्नपत्र के चार खण्ड हैं।
The Question Paper has four sections

खण्डः(क)	अपठितांश–अवबोधनम्	10 अङ्काः
Section A	Reading Comprehension	
खण्डः(ख)	संस्कृतेन रचनात्मककार्यम्	15 अङ्काः
Section B	Writing Skills	
खण्डः(ग)	अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	30 अङ्काः
Section C	Applied Grammar	
खण्डः(घ)	(i) पठितांश–अवबोधनम्	35 अङ्काः
Section D	(i) Text books	
	(ii) सामान्यः संस्कृतसाहित्यपरिचयः	10 अङ्काः
	(ii) General introduction of Sanskrit literature	

निर्देशाः (1) उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायाम् एव लेखनीयानि।

Instructions (1) Please write the answers in the answersheet only

(2) सङ्केताभावे सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि।

(2) If there are no instructions given in a particular question, answer all the questions in sanskrit only.

आदर्शप्रश्नपत्रम्–1 (2006)

खण्डः 'क' Section A

अपठितांश–अवबोधनम्

Reading Comprehension

10

1. **अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत**
नीचे लिखे गद्यांश को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर लिखिए
Read the following passage and answer the questions in the answersheet

इह संसारे सर्वेषु वस्तुषु समयः अधिकं मूल्यवत् वस्तु वर्तते। अन्यवस्तूनि विनष्टानि पुनरपि लब्धुं शक्यन्ते परं समयः विनष्टः केनापि उपायेन पुनः प्राप्तुं न शक्यते। यस्य आयुषः यावान् अंशः निरर्थकं गतः स गतः एव। अतः तथा प्रयतितव्यं यथा एकस्यापि क्षणस्य दुरुपयोगः न स्यात्। समस्तः एव समयः समुचितरूपेण व्यतीतः भवेत्। समयः कस्यापि प्रतीक्षां न करोति। अनेके जनाः द्यूते, विवादे, वृथाभ्रमणे, पिशुनतायां, निद्रायां च समस्तं समयं नयन्ति। ते निजजीवनस्य बहुमूल्यम् अंशं वृथा यापयन्ति। समयस्य सदुपयोगः जीवनसफलतायाः प्रथमसोपानम्, समुन्नतेः च मूलमन्त्रम् अस्ति। प्रकृतिः अपि समयस्य सदुपयोगमेव शिक्षयति। ये जनाः समयस्य दुरुपयोगं न कुर्वन्ति ते सदा सुखेनैव तिष्ठन्ति। अतः आलस्यं विहाय सर्वदैव समयस्य सदुपयोगः कर्त्तव्यः।

I. एकपदेन उत्तरत **½ x 4 = 2**
एक शब्द में उत्तर लिखिए
Answer in one word only

(i) संसारे सर्वाधिकं मूल्यवत् वस्तु किम् अस्ति?

(ii) समस्पतः समयः कथं व्यतीतः भवेत्?

(iii) समयस्य सदुपयोगः कस्याः मूलमन्त्रम् अस्ति?

(iv) किं विहाय समयस्य सदुपयोगः कर्तव्यः?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **2 x 1 = 2**
पूरे वाक्य में उत्तर दीजिए
Answer in a complete Sentence

(i) अनेके जनाः कथं समस्तं समयं नयन्ति?

(ii) कीदृशाः जनाः सदा सुखेनैव तिष्ठन्ति?

III. 'स गतः एव' अत्र 'स' इति सर्वनामपदं कस्य कृते प्रयुक्तम् अस्ति? **1**

IV. निर्देशानुसरम् उत्तरत **1 x 3 = 3**

निर्देश के अनुसार उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) 'अंशम्' इति पदस्य किं विशेषणम्?

(i) 'व्यर्थम्' इति पदस्य किं पर्यायपदम् अत्र प्रयुक्तम्?

(iii) 'सदुपयोग:' इत्यस्य विपरीतार्थकं पदं किं प्रयुक्तम्?

V. अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत। **2**

इस गद्यांश का उचित शीर्षक लिखिए।

Write an appropriate title for this passage.

खण्डः 'ख' Section B

संस्कृतेन रचनात्मककार्यम् 15

Writing Skill in Sanskrit

2. भवान् शुभेन्दुः मुम्बईनगरे निवसति। तव मित्रम् श्रवणः परीक्षायाम् उत्तमाङ्कैः उत्तीर्णः। परीक्षायां सफलतायै वर्धापनं दातुं मित्रं प्रति लिखिते अस्मिन् पत्रे उचितपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पत्रं पुनः लिखत।

आप शुभेन्दु बम्बई में रहते हैं। आपका मित्र श्रवण परीक्षा में अच्छे अङ्क लेकर पास हुआ है। परीक्षा में सफलता के लिए बधाई हेतु मित्र के प्रति लिखे गए इस पत्र में उचित पदों से खाली स्थान भर कर पत्र पुनः उत्तरपुस्तिका में लिखें।

You are Shubendu and live in Bombay. Your friend Shravan has passed with good marks in the examination. Fill in the blanks in the following letter written to your friend congratulating him on his success in the examination.

½ x 10 = 5

(i) -------------

प्रिय मित्र (ii) -------------! तिथि:------------

(iii) ------------!

अत्र कुशलं तत्रास्तु। अद्यैव द्वादशकक्षायाः (iv)------------- केन्द्रीय-माध्यमिक-शिक्षा-सङ्.घटनेन समुद्घोषितः। मया 'इण्टरनेट' इति माध्यमेन तव परीक्षापरिणामः (v)--------। अस्यां परीक्षायाम् त्वम् पञ्चनवतिः प्रतिशतम् (vi)----------प्राप्य समुत्तीर्णः। संस्कृते तु शतम् एव अङ्क.ान् लब्धवान् असि। योग्यतासूच्याम् अपि तव नाम दृष्ट्वा अहम् हार्दिकं मोदम् अनुभवामि। (vii)-------कठोरः परिश्रमः सफलः जातः। त्वया न केवलम्

(viii)-----------अपि तु स्वकुटुम्बस्य अपि यशः वर्धितम्। प्रशंसनीयोऽसि त्वम्। अहम् एतस्यै उच्चसफलतायै तुभ्यं हार्दिकम् (ix) -------------- यच्छामि। भविष्ये तव का योजना इति लिखतु।

मातृ-पितृचरणयोः प्रणामाः।

तव अभिन्नहृदयः

(x) -----------

मञ्जूषा

श्रवण, परीक्षापरिणामः, मुम्बईतः,
नमस्ते, अङ्कान्, विदितः,
आत्मनः, तव, शुभेन्दुः, वर्धापनम्

3. प्रदत्तशब्दसूचीसाहाय्येन अधोदत्तां लघुकथां पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत ½ x 10 = 5

मञ्जूषा में दिये गए शब्दों की सहायता से नीचे दी गई लघुकथा को भर कर उत्तर पुस्तिका में केवल उत्तर लिखें।

Please fill in the blanks in the following story and write only the answers on the answersheet. You are requested take the help of words given in the box.

महाभारतयुद्धे समाप्ते धर्मराजः युधिष्ठिरः (i) ------- अभवत्। अथैकदा श्रीकृष्णस्य (ii) -------- सः स्वभ्रातृभिः द्रौपद्या च सह पितामहं भीष्मं द्रष्टुं (iii) ---------- अगच्छत्। तत्र आसीत् शरशय्याम् (iv) -------- पितामहः युधिष्ठिरः तं धर्मोपदेशम् दातुम् प्रार्थयत। भीष्मः धर्मोपदेशं करोति। तं श्रुत्वा सहसा द्रौपदी (v) -------- अहसत्। भीष्मः अपृच्छत्- ''पुत्रि! किम् ते हासकारणम्? निःसङ्कोचं वद।'' द्रौपदी (vi) -------- अवदत् 'पूज्य पितामह! क्षम्यताम्, मम मनसि अयं विचारः उदितः यत् (vii) -------- यदा अहं विवस्त्रताभयेन कातरं प्रार्थितवती तदा (viii) --------- उपदेशबुद्धिः कुत्र गता? पितामहः शान्त्या प्रत्युवाच- ''पुत्रि! दुर्योधनस्य अन्यायार्जितस्य अन्नस्य भक्षणेन मम बुद्धिः (ix)--------- आसीत्। अतः तत्र धर्मनिरूपणे असमर्थः आसम्। अधुना अर्जुनस्य शरैः मम दूषितं रक्तं निर्गतम्। बुद्धिः (x) -------- जाता। तेनाहं धर्मस्य तत्त्वम् उपदिशामि।

मञ्जूषा

आदेशेन, अधिशयानः, सम्राट्,
कुरुसभायाम्, उच्चैः, कलुषिता,
युद्धभूमिम्, सविनयम्, भवतः, विशुद्धा

4. अधोलिखितेषु एकं विषयम् अधिकृत्य पञ्चवाक्यमितम् एकम् अनुच्छेदम् संस्कृतेन लिखत। 5

नीचे लिखे विषयों में से एक पर पांच वाक्यों का संस्कृत में एक अनुच्छेद लिखें।

Write a passage of five sentences in Sanskrit on any one of the following topics.

विद्यालयस्य क्रीडोत्सवः, स्वतंत्रतादिवसः, परोपकारः,

खण्डः 'ग' Section C

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

(Applied Grammar)

15

5. अधोलिखितेषु वाक्येषु स्थूलाक्षरपदानां सन्धिविच्छेदं कुरुत। **1 x 6 = 6**

नीचे लिखे वाक्यों में स्थूलाक्षरपदों में सन्धिच्छेद करें।

Disjoin Sandhis in the bold typed words in the following sentences

(i) **दिवसावसाने** खगाः वृक्षेषु वासम् अकुर्वन्।

(ii) **ऋतावृतौ** किं सेव्यं किं च न सेव्यम् इति विद्यात्।

(iii) **पर्युषितम्** अन्नं न अश्नीयात्।

(iv) शकुन्तला अस्य **मातुराख्या**।

(v) **पृष्टश्च** सोऽब्रवीत्।

(vi) **जगदीश**! रक्षतु भारतम्।

6. अधोलिखितेषु वाक्येषु स्थूलाक्षरपदानां विग्रहाः लेखनीयाः **1 x 6 = 6**

नीचे लिखे वाक्यों में मोटे अक्षरों में छपे पदों का विग्रह करें।

Disjoin Compounds in the bold words in the following sentences

(i) तत्र रवेः उत्तरायणे **शिशिरवसन्तग्रीष्माः** ऋतवः यथाक्रयम् भवन्ति।

(ii) **चन्द्रोदये** सति हंसधवला ज्योत्स्ना धरण्याम् अपतत्।

(iii) दर्शनीयः एषः **मृत्तिकामयूरः**।

(iv) अनयोः बालकयोः **कुशलवौ** इति नामनी स्तः।

(v) **दूयमानहृदयः** त्वम् कोऽसि?

(vi) केशवः **मीनशरीरं** धृत्वा वेदम् धृतवान्।

7. **अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठकान्तर्गतं प्रकृतिं प्रत्ययं च योजयित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत** **1 x 8 = 8**
नीचे लिखे हुए वाक्यों में कोष्ठक के अन्तर्गत प्रकृति के साथ निर्दिष्ट प्रत्यय जोड़ कर खाली स्थान भरें।
Rewrite the following Sentences by adding Suffixes to the roots and words given in the bracket.

(i) अधुनादिवसः---------------। (परि + नम् + क्त)

(ii) आकाशे धूमं ------------ प्रतीयते यद् इदं तपोवनम् अस्ति। (दृश् + क्त्वा)

(iii) ------------- इदं तपोवनम्। (रम् + अनीयर्)

(iv) वनदेवता अर्घ्यं ----------- तपोधनायाः स्वागतं करोति। (वि + कृ + ल्यप्)

(v) विदुषाम् मण्डनम् ---------- अस्ति। (नम् + क्तिन्)

(vi) ----------- सङ्गतिः करणीया। (गुण + मतुप्)

(vii) भ्रष्टश्रियं राजानं -------त्यजन्ति। (मन्त्र + इन्)

(viii)------------ विधिः शिशिरेऽपि इष्यते। (हेमन्त + ठक्)

8. **अधोलिखितेषु वाक्येषु कर्तृ-क्रियापदयोः अन्वितिः क्रियताम्** **1 x 5 = 5**
अधोलिखित वाक्यों में कर्ता और क्रिया की अन्विति करिए।
Please write the suitable verb according to the subject or vice versa in the following sentences

(i) अधुना रविकिरणाः तरुशिखरेषु स्थितिम् --------------। (अकरोत्/अकुर्वन्)

(ii) शरत्काले प्रदोषे इन्दुरश्मयः -------------। (प्रशस्यन्ते/प्रशस्यते)

(iii) त्वम् एनं सिंहशिशुं -------------। (मुञ्चतु/मुञ्च)

(iv) ------------ ते अपरं क्रीडनकं दास्यामि। (अहम्/त्वम्)

(v) सम्प्रति ------------ कुतः आगच्छसि? (त्वम्/यूयम्)

अथवा (या) (or)

अधोदत्तेषु वाक्येषु विशेष्यपदैः सह विशेषणपदानि योजयत।
अधोलिखित वाक्यों में विशेष्यपदों के साथ विशेषणपद जोड़ें।
Match the adjectives with nouns in the following sentences

(विशेषणपदानि अधः मञ्जूषायां दत्तानि सन्ति।)

(i) अस्तमुपगते सूर्ये ----------- सन्ध्या समदृश्यत।

(ii) शिशिरे ---------- अन्नपानानि वर्जयेत्।

(iii) अविनीत! किम् अस्माकं ---------- सत्त्वानि विप्रकरोषि!

(iv) वत्स! अहम् जानामि त्वां ------------मृदुहृदयम्।

(v) साधूनां ------------ चरित्रं सदा विजयते।

मञ्जूषा

शीतलानि, संततितुल्यानि
पितृप्रियम्, पाटला, विशुद्धम्

9. **अधोलिखितेषु वाक्येषु कोष्ठकान्तर्गत-शब्देषु उपपदविभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानपूर्त्तिः क्रियताम्**
नीचे लिखे वाक्यों में कोष्ठक में दिये गए शब्दों के साथ उपपदविभजित का प्रयोग करके खाली स्थान भरें।
Please fill in the blanks after using suitable *Uppadavibhakti* with the words given in the brackets in the following sentences.

1 x 5 = 5

(i) मीनादि-दशाकृतिकृते (कृष्ण) -------नमः।

(ii) (ज्ञान) ---------- विना योगिनः न शोभन्ते।

(iii) अतिप्रदीप्तप्रज्ञा-मेधायुक्तौ कुशलवौ। (एतद्) ------ सह अस्माकम् अध्ययनयोगः नास्ति।

(iv) बालेऽस्मिन् औरस इव (पुत्र) ----------- स्निह्यति मे मनः।

(v) (कृताहार) ----------- च त्वयि अहमपि उपयोक्ष्ये पथ्यम्।

खण्डः 'घ' (Section D) 45
भागः (I) (Part - I)
पठितांश-अवबोधनम् 35
(Text books)

10. **अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत** **6**
अधोलिखित नाट्यांश को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए
Answer the following questions after reading the extract from the play.

वनदेवता- यदा तावदन्येऽपि मुनयस्तमेव पुराणं ब्रह्मवादिनं प्राचेतसमृषिं ब्रह्मपारायणायोपासते तत्कोऽयमार्याया दीर्घप्रवासप्रयासः।

आत्रेयी- तत्र महान् अध्ययनप्रत्यूह इत्येष दीर्घप्रवासः अङ्.गीकृतः।

वनदेवता– कीदृशः?

आत्रेयी– तस्य भगवतः केनापि देवताविशेषेण सर्वप्रकाराद्भुतं स्तन्यत्यागमात्रके वयसि वर्तमानं दारकद्वयम् उपनीतम्।

वनदेवता– अपि तयोर्नामसंविज्ञानमस्ति?

आत्रेयी– तयैव किल देवतया तयोः कुशलवौ इति नामनी प्रभावश्चाख्यातः।

I. एकपदेन उत्तरत **2 x 1 = 2**

एक शब्द में उत्तर दें

Answer in one word only

(i) मुनयः ब्रह्मपारायणाय कम् ऋषिम् उपासते?

(ii) देवतया दारकद्वयस्य किं नाम आख्यातम्?

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **1 x 2 = 2**

पूरे वाक्य में उत्तर दें

Answer in a complete sentence

केनापि देवताविशेषेण भगवतः वाल्मीकिनः कीदृशं दारकद्वयम् उपनीतम्?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत

निर्देश के अनुसार उत्तर लिखें

Do as directed

(i) 'प्राचेतसम्' इति पदस्य किं विशेषणपदम् अत्र प्रयुक्तम्? **1**

(ii) 'विघ्नः' इति अर्थे अत्र किं पदं वर्तते? **1**

11. **अधोलिखितं पद्यं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत** **6**

नीचे लिखे श्लोक को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए।

Read the following Shloka and answer the questions

नीतिर्भूमिभुजां नतिर्गुणवतां ह्रीरङ्गनानां धृति–
र्दम्पत्योः शिशवो गृहस्य, कविता बुद्धेः प्रसादो गिराम्।
लावण्यं वपुषः स्मृतिः सुमनसां शान्तिर्द्विजस्य क्षमा,
शक्तस्य द्रविणं गृहाश्रमवतां स्वास्थ्यं सतां मण्डनम्।। **2 x 1 =**

I. एकपदेन उत्तरत **1 x 2 = 2**

एक शब्द में उत्तर दीजिए

Answer in one word only

(i) भूमिभुजां किं मण्डनम्?

(ii) नतिः केषां मण्डनम्? **1 x 2 =**

II. पूर्णवाक्येन उत्तरत **2 x 1 = 2**

पूरे वाक्य में उत्तर दें

Answer in a complete sentence

गृहाश्रमवतां सतां च किं किं मण्डनं भवति?

III. निर्देशानुसारम् उत्तरत

निर्देश के अनुसार उत्तर लिखें

Do as directed

(i) 'सज्जनानाम्' इति अर्थे अत्र किं पदम् प्रयुक्तम्? **1**

(ii) विस्मृतिः इत्यस्य विलोमपदम् किम् अत्र वर्तते? **1**

12. **अधः प्रदत्तश्लोके शब्दसूचीसाहाय्येन रिक्तस्थानपूर्तिः क्रियताम्** **1 x 4 = 4**

नीचे दिये गए श्लोक में शब्दसूची की सहायता से खाली स्थान भरें।

Fill in the blanks with the help of the words from the box in the following shloka

(अ) लोभोप्यस्ति गुणेन किं (i) -------- यद्यस्ति किं पातकैः,

सौजन्यं यदि किं परैः, (ii) --------- यद्यस्ति किं मण्डनैः।

सत्यं चेत्तपसा च किं शुचि मनो यद्यस्ति (iii) --------- किं,

(iv) ----------- यदि किं धनैरपयशो यद्यस्ति किं मृत्युना।।

शब्दसूची

सुमहिमा, सद्विद्या, तीर्थेन, पिशुनता

13. **अधोदत्तम् उद्धृतांशद्वयम् पठित्वा यथानिर्दिष्टम् उत्तरं लिखत** **4**

नीचे दिये गए उद्घृत दोनों अंशों को पढ़कर निर्देश के अनुसार उत्तर लिखें।

Do as directed after reading both the following extracts.

(अ) "देव! श्वः प्रभाते यथावस्थितम् आवेदयिष्यामि।" **1 + 1 = 2**

एतत् वाक्यं कः कम् प्रति कथयति?

(आ) 'अस्तमुपगते च भगवति मरीचिमालिनि विद्रुमलतेव पाटला समदृश्यत सन्ध्या। **1 + 1 = 2**

(i) अस्य वाक्यस्य सन्दर्भग्रन्थः कः?

(ii) सन्दर्भग्रन्थस्य च लेखकः कः?

14. **अत्र प्रत्येकम् अंशस्य प्रदत्तभावार्थत्रये शुद्धभावार्थचयनं कृत्वा लिखत–** **1½ + 1½ = 3**

यहां प्रत्येक अंश के तीन भावार्थ दिये गए हैं। शुद्ध भावार्थ चुनकर लिखें।

Three explanations have been given of each line. Pick out the correct explanation.

(अ) प्रजाभिस्तु बन्धुमन्तो राजानः न ज्ञातिभिः। **½**

(क) राज्ञः न कोऽपि बन्धुः भवति न सम्बन्धी।

(ख) प्रजाः राजानं स्वं बान्धवं मन्यन्ते न सम्बन्धिनः।

(ग) राज्ञः कृते प्रजा एव बन्धुरूपा भवति न तु सम्बन्धिनः।

(आ) अपहाय मुनिह्रदयानि सर्वमन्यदन्धकारतां तिमिरमनयत्। ½

(क) मुनीनां हृदयेषु सर्वस्मिन् जगति च अन्धकारः प्रसृतः। कुत्रापि प्रकाशः न दृष्टः।

(ख) सर्वस्मिन् जगति एव अन्धकारः व्याप्तः आसीत् न तु तपसि रतानाम् मुनीनाम् हृदयेषु।

(ग) संसारे व्याप्त-घनान्धकारेण मुनीनाम् हृदयेषु प्रसन्नता नैव जाता।

अथवा (या) (OR)

अत्र वाक्यांशद्वयस्य प्रदत्तभावार्थम् उचितपदैः पूरयित्वा लिखत (सहायतायै अधः मञ्जूषा दत्ता)
यहां दो वाक्यांशों का भावार्थ दिया गया है। उचित पदों से भर कर लिखें। (सहायता के लिए नीचे मञ्जूषा दी गई है।)
Here two sentences have been explained from the text. Fill in the blanks with suitable words from the box given below.

1½ + 1½ = 3

(अ) अतो विसर्गः सौम्यः

वर्षा-शरद् हेमन्त-ऋतूनां कालः विसर्गकालः उच्यते। विसर्गकाले सूर्यःजलानां विसर्जनं करोति। जलविसर्जनेन (वर्षाभिः) (i) --------- अत्यधिकं रुक्षाः न प्रवान्ति। रात्रौ (ii) -------- शक्तिसम्पन्नः प्रकाशते। तस्य (iii) ---------- जनाः मोदम् अनुभवन्ति।

(आ) पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःखाय परिवर्तते

यदा दुष्यन्तः इन्द्रशत्रून् पराजित्य प्रत्यागच्छति तदा सः महर्षेः मारीचस्य दर्शनाय तस्य आश्रमं गच्छति। तत्र (i) ----------- दक्षिणबाहुः स्पन्दते। अयं तु शकुन्तलाप्राप्तिरूपः (ii) -------- सङ्केतः। परं सः चिन्तयति मम (iii) --------- पूर्णः न भविष्यति। यतः पूर्वं तिरस्कृतं किमपि कल्याणकारि वस्तु पश्चाद् दुःखदम् एव भवति।

मञ्जूषा

चन्द्रः, शीतलकिरणैः पवनाः,
शुभः, दुष्यन्तस्य, मनोरथः

15. **अधोलिखितश्लोकस्य प्रदत्तान्वये रिक्तस्थानपूर्तिम् कृत्वा पुनः लिखत** **½ x 8 = 4**
अधोलिखित श्लोकों के दिये गए अन्वय में रिक्तस्थानपूर्ति करके पुनः लिखे
Complete the proseorder of the following two shlokas and rewrite them in the answersheet

(i) श्रीजयदेवकवेरिदमुदितमुदारम्।

श्रृणु शुभदं सुखदं भवसारम्।

केशव धृतदशविधरूप जय जगदीश हरे।।

अन्वयः (त्वम्) श्री जयदेवकवेः इदम् उदारम् (i) ----------श्रृणु, (यत्) शुभदम् (ii) -------- भवसारम् (च) (अस्ति) केशव! धृतदशविधरूप! (हे) (iii) -------- (हे) हरे! (iv)-------------।

(ii) अनेन कस्यापि कुलाङ्कुरेण स्पृष्टस्य गात्रेषु सुखं ममैवम्।

कां निर्वृत्तिं चेतसि तस्य कुर्याद्यस्यायमङ्गात् कृतिनः प्ररूढः।।

अन्वयः कस्यापि कुलाङ्कुरेण अनेन (i) ------- स्पृष्टस्य मम एवं सुखम्, तस्य चेतसि कां (ii) ---------- कुर्यात् यस्य (iii) ----------- अङ्गात् (iv) ---------- प्ररूढः।

16. अधोलिखितवाक्यानां सार्थकसंयोजनं कृत्वा पुनः क्रमेण लिखत **½ x 8 = 4**

अधोलिखित वाक्यों का ठीक-ठीक संयोजन करके पुनः क्रम से लिखें।

Rewrite the following sentences as per sequential order

(1) प्रभाकरवर्धनः सुतराम् अस्वस्थोऽपि आगच्छन्तं पुत्रं हर्षवर्धनं दृष्ट्वा भुजौ प्रसार्य तं सुचिरम् आलिलिङ्ग।

(2) भण्डिः अकथयत्- ‘‘देव! कृताहारस्य अस्य अद्य तृतीयं दिनम्’’।

(3) स पुनः पुनः पाणितलेन स्पृशन् तमुवाच ‘‘वत्स! कृशोऽसि’’।

(4) स दीर्घं निःश्वस्य उवाच- ‘वत्स! आत्मानं कष्टं दातुं नार्हसि’’।

(5) हर्षवर्धनः पित्रा पुनः आहारार्थम् आदिश्यमानः धवल-गृहाद् अवतीर्य कतिचित् कवलान् अखादत्।

(6) तदुत्तिष्ठ, कृताहारे च त्वयि अहमपि पथ्यम् उपयोक्ष्ये।

(7) रसायनो नाम वैद्यकुमारः अवदत्- ‘देव! श्वः प्रभाते यथास्थितिं निवेदयिष्यामि।

(8) सः वैद्यान् अपृच्छत्- ‘‘ईदृशीम् अवस्थाम् आपन्ने पितरि अधुना किं विधेयम्?

17. अधोलिखितपङ्क्तिषु स्थूलाक्षरपदानां प्रसङ्गानुसारम् अर्थं चित्वा लिखत **1 x 4 = 4**

अधोलिखित पंक्तियों में स्थूलाक्षरपदों का प्रसङ्गानुसार शुद्ध अर्थ चुनकर लिखें

Select and write the appropriate meanings of the bold words as per reference to their context.

(i) सर्वदमन! **शकुन्तलावण्यं** प्रेक्षस्व।

(क) शकुन्तलाम्, (ख) शकुन्तलायाः रूपम् (ग) पक्षिणः सौन्दर्यम्

(ii) सुखाम्बुना शौचविधिं शीलयेत् **कुसुमागमे**।

(क) पुष्पाणाम् आगमे (ख) वसन्तस्य आगमे (ग) फलानाम् आगमे

(iii) **वहसि** वपुषि विशदं वसनं जलदाभम्।

(क) धारयसि, (ख) प्रापयसि, (ग) वससि

(iv) शनैः शनैश्च समुदिते भगवति **हिमस्रुति** सकलं जगत् अराजत।

(क) हिमस्रोतसि, (ख) चन्द्रे, (ग) हिमवर्षायाम्

खण्डः 'घ' (Section D)
भागः (II) (Part II)
सामान्यसंस्कृतसाहित्यपरिचयः 10
General introduction of Sanskrit Literature

18. अधोलिखितानां कवीनां देश-काल-कृतीनां यथानिर्देशम् नामानि लिखत 3 + 3 + 4 = 10

नीचे लिखे कवियों के देश-समय तथा रचनाओं के निर्देशानुसार नाम लिखें।

Write the names of their place-time-creations as per instructions of the following poets

अ कवयः

(i) भवभूतिः
(ii) बाणभट्टः } **देशः**
(iii) जयदेवः

आ कवयः

(i) कालिदासः
(ii) भर्तृहरिः } **कालः**
(iii) चरकः

इ कवयः

(i) कालिदासः
(ii) भवभूतिः } **काचिद् एका कृतिः**
(iii) भर्तृहरिः
(iv) जयदेवः

अथवा (या) (OR)

18.अ. कालिदास-जयदेवयोः कस्यचित् एकस्य कवेः जीवनविषयकः कृतिविषयकः च सामान्यपरिचयः हिन्दीभाषया/आंग्लभाषया वा लेखनीयः 2 + 3 = 5

कालिदास और जयदेव में से किसी एक कवि का जीवनसम्बन्धी तथा रचनासम्बन्धी सामान्य परिचय हिन्दी अथवा अंग्रेजी में लिखें।

Write in English or Hindi the general introduction of Kalidas or Jaidev regarding their life and works

(i) **जीवनपरिचयः**
(ii) **कृति-परिचयः**

ब. अधः मञ्जूषायां प्रदत्तपदैः रिक्तस्थानपूर्तिः क्रियताम् ½ + 10 = 5

नीचे मञ्जूषा में दिये गए पदों से खाली स्थान भरें।

Fill in the blanks with the words from the box

(i) छन्दोयुक्तरचना -------------- कथ्यते। पद्यसाहित्यस्य भेदद्वयम् अस्ति महाकाव्यम् ----------- च।

(ii) 'गद्यं कवीनां निकषं वदन्ति' इति --------- महत्त्वं स्पष्टमेव। गद्यकाव्यस्य प्रमुखं भेदद्वयम् अस्ति, कथा -------- च।

(iii) 'रघुवंशम्' -------- अस्ति, ------------ च कथाग्रन्थः।

(iv) नाटकस्य प्रमुखं तत्त्वम् ----------- अस्ति। नाटकस्य प्रारम्भे 'नान्दी' भवति अन्ते च ---------------।

(v) 'प्रकरणम्' तु ------------ एकः भेदः अस्ति। प्रकरणे ----------- अङ्कः भवन्ति।

मञ्जूषा

गद्यस्य, पद्यम्, आख्यायिका, खण्डकाव्यम्, अभिनयः, रूपकस्य, महाकाव्यम्, भरतवाक्यम्, दश, हितोपदेशः

आदर्शप्रश्नपत्रम्–1 (2006)

(केन्द्रिकम्) Core

अङ्कयोजना Marking Scheme

कक्षा–द्वादश (XII) — **कोड संख्या–322**

अवधिः होरात्रयम् — **पूर्णाङ्काः 100**

Time 3 hours — **Total Marks : 100**

खण्डः 'क' Section A

अपठितांश–अवबोधनम्

अस्मिन् खण्डे एकः अनुच्छेदः अस्ति अस्मिन् 102 शब्दाः सन्ति। 10

क्रमाङ्कः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अङ्क–सङ्केतः	अङ्क–विभागः
I.	तथ्य–बोध–परीक्षणम्	अतिलघूत्तरः एकपदेन उत्तरम्	i) समयः ii) समुचितरूपेण iii) समुन्नतेः iv) आलस्यम्	½ ½ ½ ½	2
II.	तथ्य–बोध–परीक्षणम्	लघूत्तरः पूर्णवाक्येन उत्तरम्	i) अनेके जनाः द्यूते, विवादे, वृथाभ्रमणे, पिशुनतायां, निद्रायां च समस्तं समयं नयन्ति। ii) ये जनाः समयस्य दुरुपयोगं न कुर्वन्ति ते सदा सुखेनैव तिष्ठन्ति।	1 1	2
III.	भाषिक–त्तत्व–बोध–परीक्षणम्	अतिलघूत्तरः संज्ञापदचयनम्	'आयुषः अंशः' इति कृते	1	1
IV.	भाषिक–त्तत्व–बोध–परीक्षणम्	i) विशेषणचयनम् ii) पर्यायपदचयनम् iii) विलोमचयनम्	i) बहुमूल्यम् ii) वृथा iii) दुरुपयोगः	1 1 1	3
V.	शीर्षकप्रदानम्	अतिलघूत्तरः	समयस्य सदुपयोगः **अथवा** मूल्यवान् समयः **अथवा** समयस्य महत्त्वम्/उपयोगिता **अथवा** किमपि अन्यत्	2	2
					10

खण्डः 'ख' Section B
रचनात्मकं कार्यम् (Writing skill)

अस्मिन् खण्डे त्रयः प्रश्नाः सन्ति। प्रथमे प्रश्ने लिखिते पत्रे मञ्जूषातः शब्दान् चित्वा विभिन्न-रिक्तस्थानानां पूर्तिः करणोया। दश रिक्तस्थानानि सन्ति। (प्रतिशुद्धरिक्तस्थानपूर्तिकृते अर्धः (½) अङ्कः निर्धारितः।)

क्रमाङ्कः	**उद्देश्यम्**	**प्रश्न-प्रकारः**	**अपेक्षित-उत्तराणि**	**अङ्क-सङ्केतः**	**अङ्क-विभागः**
2	पत्रलेखने अनौपचारिक-कार्य-परीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्तिः	i) मुम्बईतः	½	
			ii) श्रवण	½	
			iii) नमस्ते	½	2
			iv) परीक्षापरिणामः	½	
	विषय-वस्तु-बोध-परीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्तिः	v) विदितः	½	
			vi) अङ्कान्	½	
			vii) तव	½	
			viii) आत्मनः	½	3
			ix) वर्धापनम्	½	
			x) शुभेन्दुः	½	

3. अस्मिन् प्रश्ने लघुकथायां रिक्तस्थानपूर्तिः अपेक्षिता। सहायतार्थं अधः मञ्जूषा दत्ता। (प्रतिशुद्धरिक्तस्थानपूर्तिकृते अर्धः (½) अङ्कः निर्धारितः।) **5**

अवबोधपूर्वकम् वाक्यसंरचना-प्रयोगपरीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्तिः	1) सम्राट्	½
		2) आदेशेन	½
		3) युद्धभूमिम्	½
		4) अधिशयानः	½
		5) उच्चैः	½
		6) सविनयम्	½
		7) कुरुसभायाम्	½
		8) भवतः	½
		9) कलुषिता	½
		10) विशुद्धा	½

4. कमपि एकं विषयम् अवलम्ब्य पंचवाक्यानि लेखनीयानि। 5

अवबोधपूर्वकं वाक्यनिर्माणम्

15

खण्डः 'ग' Section C
अनुप्रयुक्तव्याकरणम् 30
(Applied Grammar)

अस्मिन् खण्डे भाषायाः तत्त्वानां व्यावहारिकप्रयोगः अपेक्षितः। अस्य आधारः पाठ्यपुस्तकम् 'वाङ्मयी' अस्ति।

क्रमाङ्कः	उद्देश्यम्	प्रश्न-प्रकारः	अपेक्षित-उत्तराणि	अङ्क-सङ्केतः	अङ्क-विभागः
5.	वाक्येषु सन्धिच्छेद-परीक्षणम्	अनुप्रयोगात्मकः स्थूलाक्षरपदानां सन्धिच्छेदः	1. दिवस + अवसाने	1	
			2. ऋतौ + ऋतौ	1	
			3. परि + उषितम्	1	
			4. मातुः + आख्या	1	
			5. पृष्टः + च	1	
			6. जगत् + ईश	1	6
6.	वाक्येषु समस्तपदानां विग्रहः	स्थूलाक्षरपदानां विग्रहः करणीयः	1. क्रमम् अपि अनतिक्रम्य	1	
			2. हंस इव धवला	1	
			3. मृत्तिकायाः मयूरः	1	
			4. कुशः च लवः च	1	
			5. दूयमानं हृदयं यस्य सः	1	
			6. मीनस्य शरीरम्	1	6
7.	वाक्येषु कृदन्त-तद्धित-प्रत्ययानां प्रयोग-परीक्षणम्	प्रकृति-प्रत्ययौ योजयित्वा वाक्य-सन्दर्भ-अनुसारं रिक्तस्थानपूर्तिः	1. परिणतः	1	
			2. दृष्ट्वा	1	
			3. रमणीयम्	1	
			4. विकीर्य	1	
			5. नतिः	1	
			6. गुणवताम्	1	
			7. मन्त्रिणः	1	
			8. हैमन्तिकः	1	8
8.	कर्तृ-क्रियापद-अन्विति-परीक्षणम्	वाक्येषु रिक्तस्थानपूर्तिः कोष्ठकात् समुचितं पदं विचित्य करणीया	1. अकुर्वन्	1	
			2. प्रशस्यन्ते	1	
			3. मुञ्च	1	
			4. अहम्	1	
			5. त्वम्	1	

अथवा

क्रमाङ्कः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अङ्क–सङ्केतः	अङ्क–विभागः
ग.	विशेषणपदचयन–परीक्षणम्	मञ्जूषातः विशेषणपदचयनं कृत्वा रिक्तस्थानपूर्तिः	1. पाटला	1	
			2. शीतलानि	1	
			3. संततितुल्यानि	1	
			4. पितृप्रियम्	1	
			5. विशुद्धम्	1	5
9.	उपपद–विभक्तिप्रयोग–परीक्षणम्	कोष्ठकात् शब्देषु उपपदविभक्ति–प्रयोगेण रिक्तस्थानपूर्तिः	1. कृष्णाय	1	
			2. ज्ञानम्	1	
			3. एताभ्याम्	1	
			4. पुत्रे	1	
			5. कृताहारे	1	5
					30

खण्डः 'घ' (Section D)
पठितांश–अवबोधानम् 45
Text Book
भागः–1 (Part - I) 35

क्रमाङ्कः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अङ्क–सङ्केतः	अङ्क–विभागः
10घ	पठितनाट्यांश–बोधपरीक्षणम्	अतिलघूत्तरः एकपदेन उत्तरम्	i) प्राचेतसम्	1	
			ii) कुशलवौ	1	2
ii)	पठितनाट्यांश–बोधपरीक्षणम्	लघूत्तरः पूर्णवाक्येन उत्तरम्	i) केनापि देवताविशेषेण भगवतः वाल्मीकिनः सर्वप्रकाराद्भुतं स्तन्यत्यागमात्रके वयसि वर्तमानं दारकद्वयम् उपनीतम्	2	2

iii)	भाषिक-तत्त्व-बोध-परीक्षणम्	अतिलघूत्तरः विशेषण-पर्यायवाचिपद-चयनम्	i) ब्रह्मवादिनम् ii) प्रत्यूहः	1 1	2
11.	पठितपद्यं-बोधपरीक्षणम्	अतिलघूत्तरः एकपदेन उत्तरम्	i) नीतिः ii) गुणवताम्	1 1	2
ii)	पठितपद्यांश-बोधपरीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	i) गृहाश्रमवतां द्रविणं सतां च स्वास्थ्यं मण्डनं भवति।	2	2
iii)	भाषिक-तत्त्व-अवबोधनम्	समानार्थक-पदचयनम् विलोम	i) सताम् ii) स्मृतिः	1 1	2
12.	पद्यंस्य अर्थबोधः	शब्दसूची साहाय्येन रिक्तस्थानपूर्तिः	i) पिशुनता ii) सुमहिमा iii) तीर्थेन iv) सद्विद्या	1 1 1 1	4
13.	प्रसङ्ग सन्दर्भ-ग्रंथपरिचय-परीक्षणम्	कः कथयति? कं कथयति?	i) कः कम् वैद्यकुमारः रसायनः, हर्षवर्धनम्	1+1	2
		सन्दर्भग्रन्थस्य लेखकस्य च नाम लेखनम्	ii) सन्दर्भग्रन्थः--कादम्बरी लेखकः -- बाणभट्टः	1 1	2
14.	भावार्थ-बोधपरीक्षणम्	प्रदत्तेषु भावार्थेषु शुद्धभावार्थ-चयनम्	i) (ग) ii) (ख)	1½ 1½	3

अथवा

क्रमाङ्कः	**उद्देश्यम्**	**प्रश्न-प्रकारः**	**अपेक्षित-उत्तराणि**	**अङ्क-सङ्केतः**	**अङ्क-विभागः**
घ(i)4	भावार्थ-बोध-परीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्ति-माध्यमेन	i) पवनाः ii) चन्द्रः iii) शीतलकिरणैः	½ ½ ½	1½
(ii)	भावार्थ-बोध-परीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्ति-माध्यमेन	i) दुष्यन्तस्य ii) शुभः iii) मनोरथः	½ ½ ½	1½
15.(अ)	अन्वय-परीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्ति-माध्यमेन	i) उदितम् ii) सुखदम् iii) जगदीश iv) जय	½ ½ ½ ½	2

आ	अन्वयपरीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्ति-माध्यमेन	i) गात्रेषु	½	
			ii) निर्वृत्तिं	½	
			iii) कृतिनः	½	2
			iv) अयम्	½	

शुद्धक्रमः

16	वाक्यानां क्रमानुसारं संयोजन-परीक्षा	वाक्यानां क्रमानुसारं संयोजनम्	1 - 1	½	
			2 - 3	½	
			3 - 2	½	
			4 - 4	½	
			5 - 6	½	
			6 - 5	½	
			7 - 8	½	
			8 - 7	½	4
17.	प्रसङ्गानुसारम् अर्थ-चयनम्	त्रिषु शब्दार्थेषु शुद्ध-शब्दार्थ-चयनम्	i) पक्षिणः सौन्दर्यम्	1	
			ii) वसन्तस्य आगमे	1	
			iii) धारयसि	1	
			iv) चन्द्रे	1	4
					35

खण्डः : 'घ' (Section D)
सामान्यसंस्कृत साहित्य परिचयः
(General introduction of Sanskrit literature)
भागः-2 (Part - II) 10

क्रमाङ्कः	**उद्देश्यम्**	**प्रश्न-प्रकारः**	**अपेक्षित-उत्तराणि**	**अङ्क-सङ्केतः**	**अङ्क-विभागः**
18	संस्कृत-साहित्य-बोध-परीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्तिः	देश अ. i) पद्मपुरे, ii) प्रीतिकूटग्रामे, iii) बङ्गप्रदेशे	3	
			आ. कालः i) ईसापूर्व-प्रथमा-शताब्दी ii) षष्ठी-शताब्दी iii) ईशवीया द्वितीया शताब्दी	3	
			इ. i) अभिज्ञानशाकुन्तलम्	4	

	ii) उत्तररामचरितम्		
	iii) नीतिशतकम्		
	iv) गीतगोविन्दम्		10

अथवा

घ(II)1अ कालिदासजयदेवयोः हिन्दीभाषायां संक्षिप्तजीवनपरिचयः कृतिपरिचयः च		2+3	5
घ(II)1ब गद्य-पद्य-नाटक-परिभाषाज्ञान-परिचयः	i)1. पद्यम्	½	
	2. खण्डकाव्यम्	½	
	ii)1. गद्यस्य	½	
	2. आख्यायिका	½	
	iii)1. महाकाव्यम्	½	
	2. हितोपदेशः	½	
	iv)1. अभिनयः	½	
	2. भरतवाक्यम्	½	
	v)1. रूपकस्य	½	
	2. दश	½	5
			10

आदर्शप्रश्नपत्रसं.-1 (2006)
पाठ्यक्रमपरिशीलनम्
(Coverage of Syllabus)

पाठ्यपुस्तकम् वाङ्मयी भागः : 2

खण्डः 'क' (Section A)
अपठितांश-अवबोधनम् 10

1 **अपठित-अनुच्छेद : 109 शब्दपरिमितः**

क्रमाङ्कः	प्रश्नसंख्या	विषयः	अङ्काः
	क. 1	1. एकपदेन उत्तरम् (चत्वारः प्रश्नाः)	½ x 4 = 2
		2. पूर्णवाक्येन उत्तरम् (द्वौ प्रश्नौ)	1 x 2 = 2
		3. भाषिककार्यम्	
		(i) सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः	1 x 1 = 1
		4. (i) विशेषणचयनम्	1 x 1 = 1
		(ii) पर्यायपदचयनम्	1 x 1 = 1
		(iii) विपरीतार्थकपदचयनम्	1 x 1 = 1
		(iv) शीर्षकप्रदानम्	2 x 1 = 2

खण्डः 'ख' (Section B)
रचनात्मकं कार्यम् 15
Writing Skill

	2	पत्रलेखनम् (अनौपचारिकपत्रम्) मित्रं प्रति परीक्षायां सफलतायै वर्धापनं दातुम् पत्रमेकम् (रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन)	
		औपचारिककार्यपरीक्षणम्	½ x 4 = 2
		विषयवस्तुबोधपरीक्षणम्	½ x 6 = 3
	3	लघुकथायाम् शब्दसूचीसाहाय्येन रिक्तस्थानपूर्तिः कथायाम् संदर्भानुकूलं शब्दप्रयोगपरीक्षणम्। प्रतिशुद्ध-पूर्तिकृते अर्धः अङ्कः।	½ x 10 = 5
	4	एकं विषयम् अधिकृत्य पञ्च वाक्यानि	1 x 5 = 5

खण्डः 'ग' (Section C)

अनुप्रयुक्तव्याकरणम् 30

5	संधिविच्छेदः - संधिज्ञानपरीक्षणम् (दीर्घसन्धिः, अयादिसंधिः, यण्सन्धिः, विसर्गस्थाने 'र्' प्रयोगः, विसर्गस्थाने श् प्रयोगः, प्रथम वर्णस्य स्थाने तृतीयः वर्णः)	1 x 6 = 6
6	वाक्येषु समस्तपदानां विग्रहः। (अव्ययीभावः, कर्मधारयः, षष्ठीतत्पुरुषः, द्वन्द्वः, बहुव्रीहिः, षष्ठीतत्पुरुषः - अनुप्रयोगात्मकः)	1 x 6 = 6
7	अनुप्रयोगात्मकरूपेण प्रकृति-प्रत्यय-प्रयोगपरीक्षणम् (क्त, क्त्वा, अनीयर्, ल्यप्, क्तिन्, मतुप्, इन्, ठक्, प्रत्ययाः)	1 x 8 = 8
8	कर्तृ-क्रियापदयोः परस्परम् अन्वितिः। कर्ता-अहम्, त्वम्। क्रिया-लङ्-लट्-लोट्-लकारेषु। **अथवा** विशेषण-विशेष्य-अन्वितिः पञ्च वाक्येषु	1 x 5 = 5
9	उपपदविभक्तिप्रयोगः (कोष्ठकान्तर्गतशब्देषु) (नमः, विना, सह, स्निह् भावे च पदानाम् अर्थस्य वा योगे)	1 x 5 = 5

खण्डः 'घ' (Section D)

भागः (I) (Part -I)

पठितांश-अवबोधनम् (Text Books)

		पाठसंख्या	अङ्कविभागः
10	नाट्यांशः - वनदेवता-यदा तावदन्येऽपि--------- कुशलवौ इति नामनी प्रभावश्चाख्यातः।	13	6
11	पद्यंः- नीतिर्भूमिभुजां --------- सतां मण्डनम्।	10	6
12	पद्ये रिक्तस्थानपूर्तिः	10	4
13	1. वाक्यांशः - कः कम् प्रति कथयति?	12	2
	2. वाक्यांशः - सन्दर्भग्रन्थलेखकयोः परिचयः	8	2

14		शुद्धभावार्थचयनम्		
		1. प्रजाभिस्तु बन्धुमन्तो राजानः न ज्ञातिभिः।	12	½
		2. अपहाय मुनिहृदयानि..........	8	½
		अथवा		
		वाक्यांशद्वयस्य प्रदत्तभावार्थे रिक्तस्थानपूर्तिः		
		1. अतो विसर्गः सौम्यः	9	½
		2. पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःखाय परिवर्तते।	11	½
15		प्रदत्तान्वये रिक्तस्थानपूर्तिः		
	अ	श्रीजयदेवकवेः -- जय जगदीश हरे।	14	2
	आ	अनेन कस्यापि कुलाङ्कुरेण-कृतिनः प्ररूढः।	11	2
16		वाक्यांशानां सार्थकसंयोजनम्	12	4
17		प्रसङ्गानुसारम् अर्थचयनम्		
		1. सर्वदमन! शकुन्तलावण्यं प्रेक्षस्व	11	1
		2. सुखाम्बुना शौचविधिं शीलयेत् कुसुमागमे	9	1
		3. वहसि वपुषि विशदं वसनं जलदाभम्	14	1
		4. शनैः शनैश्च समुदिते भगवति हिमस्रुति सकलं जगत् अराजत।	8	1

खण्डः 'घ' (Section D)

भागः (II) (Part - II)

सामान्यसंस्कृतसाहित्यपरिचयः 10

		कविः		विषयः	अङ्काः
18 अ	(i)	भवभूतिः	(i)	देशपरिचयः	1
	(ii)	बाणभट्टः	(ii)	देशपरिचयः	1
	(iii)	जयदेवः	(ii)	देशपरिचयः	1
आ	(i)	कालिदासः	(i)	कालपरिचयः	1
	(ii)	भर्तृहरिः	(ii)	कालपरिचयः	1
	(iii)	चरकः	(iii)	कालपरिचयः	1
इ	(i)	कालिदासः	(i)	कृतेः नाम (काचिदेका)	1
	(ii)	भवभूतिः	(ii)	कृतेः नाम (काचिदेका)	1

	(iii) भर्तृहरिः	(iii) कृतेः नाम (काचिदेका)	1
	(iv) जयदेवः	(iv) कृतेः नाम (काचिदेका)	1
			10

अथवा

(अ)	कालिदायः जयदेवः	जीवनविषयकः कृतिविषयकः सामान्यपरिचयः हिन्दीभाषया/आंग्लभाषया	2+3 5
(ब)	पद्य-गद्य-नाटक-प्रकरण-सम्बन्धि-	रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन	
	अवबोधनम्	पद्यम् 1	
		गद्यम् 1	
		नाटकम्	1
		महाकाव्यम्/कथाग्रन्थः	1
		प्रकरणम्	1
			5
			5 + 5 = 10

आदर्शप्रश्नपत्रम्–2 (2006)
संस्कृतम् (केन्द्रिकम्)
(Core)
कोड संख्या–322
द्वादश–कक्षा

अवधिः : होरात्रयम्	पूर्णाङ्काः 100
समय– तीन घण्टे	पूर्णाङ्क – 100
Time - 3 hours	Total Marks - 100

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति
इस प्रश्नपत्र में चार खण्ड हैं।
There are four Sections in this Question Paper

खण्डः (क)	अपठितांश–अवबोधनम्		10 अङ्काः
SectionA	Reading comprehension		
खण्डः (ख)	संस्कृते रचनात्मककार्यम्		15 अङ्काः
Section B	Writing Skill in sanskrit		
खण्डः (ग)	अनुप्रयुक्तव्याकरणम्		30 अङ्काः
Section C	Applied Grammar		
खण्डः (घ)	(i) पठितांश–अवबोधनम्	35	45 अङ्काः
Section D	(i) Text books		
	(ii) सामान्यः संस्कृतसाहित्यपरिचयः	10	
	(ii) General introduction of Sanskrit literature		

निर्देशाः (1) उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायाम् एव लेखनीयानि।

Instructions (1) Please write the answers in the answersheet only

(2) सङ्केताभावे सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि।

(2) If there are no instructions given in a particular question, answer all the questions in sanskrit only.

आदर्शप्रश्नपत्रसंख्या–2 (2006)
संस्कृतम् (केन्द्रिकम्)
कोर
द्वादशकक्षा
Class XII

अवधिः घण्टात्रयम् — पूर्णाङ्काः – 100

समय – तीन घण्टे — पूरे अंङ्क – 100

Time - 3 hours — Total Marks - 100

खण्डः 'क' (Section - A)
अपठितांश–अवबोधनम्
(Reading Comprehension)

1 **अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत** **10**

नीचे लिखे अनुच्छेद को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दें

Answer the following questions based on the passage

देशस्य भक्तिः देशभक्तिः कथ्यते। देशभक्तिभावनया एव सैनिकाः अन्ये जना च देशहिताय स्वप्राणान् अपि त्यक्तुम् इच्छन्ति। कवयः च वदन्ति–जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी। लोकानां शरणदायिनी, नानाभोज्यपदार्थप्रदायिनी एषा अस्माकं जन्मभूमिः वीरभूमिः अस्ति।

राष्ट्रसंरक्षणाय परस्परम् एकतायाः भावना अपेक्षिता। नरस्य हृदये राष्ट्रभावनायदि नास्ति तदा तस्य जीवनं निष्फलम् अस्ति। युद्धक्षेत्रे वीराः देशस्य रक्षणार्थं स्वप्राणान् समर्पितवन्तः। यदा सर्वेषु एव देशवासिषु एतादृशी भावना भविष्यति तदा देशः नूनम् उन्नतिं करिष्यति।

यस्य नरस्य हृदयं राष्ट्रप्रेमभावनया भरितं नास्ति तत् हृदयं पाषाणतुल्यम्। अस्माभिः अपि स्वार्थं परित्यज्य देशस्य उन्नतिः देशवासिनां च सेवा करणीया।

I **एकपदेन उत्तरत** **½ x 4=2**

एक शब्द में उत्तर दें

Answer in one word only

(i) सैनिकाः अन्ये जनाः च देशहिताय किं त्यक्तुम् इच्छन्ति?

(ii) अस्माकं जन्मभूमिः कीदृशी अस्ति?

(iii) देशस्य रक्षणार्थम् स्वप्राणान् के समर्पितवन्तः?

(iv) अस्माभिः किं परित्यज्य देशवासिनां सेवा करणीया?

II **पूर्णवाक्येन उत्तरत** **1x2=2**

पूरे वाक्य में उत्तर दें

Answer in a complete sentence

(i) केषां हृदयं पाषाणतुल्यम् अस्ति?

(ii) राष्ट्रसंरक्षणाय का अपेक्षिता अस्ति?

III 'अस्माकम्' इति पदं गद्यांशे कस्मै प्रयुक्तम्? 1

IV **यथानिर्देशम् उत्तरत**

निर्देश के अनुसार उत्तर दें

Do as directed

(i) 'लोकानां शरणदायिनी' इति पदस्य विशेष्यपदम् अत्र किम् अस्ति? 3

(ii) 'अवनतिः' इत्यस्य किं विलोमपदं गद्यांशे प्रयुक्तम्?

(iii) 'माता' इत्यर्थे कः शब्दः अत्र प्रयुक्तः?

V **अस्य अनुच्छेदस्य उपयुक्तं शीर्षकं लिखत** **2**

इस अनुच्छेद का उचित शीर्षक लिखें

Write an appropriate title of the passage

खण्डः 'ख' (Section B)

संस्कृतेन रचनात्मककार्यम् 15

Writing Skills

2. भवान् कनिष्कः। भवान् दिल्लीनगरे वसति। गतवर्षे भवता गणतन्त्रदिवसस्य शोभायात्रायां भागः गृहीतः। स्वानुभवं वर्णयता भवता पञ्चापप्रदेशस्थितं स्वमित्रं प्रति पत्रमेकं लिखितम्। मञ्जूषातः पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पत्रं पुनः लिखत। ½ x 10 - 5

आप कनिष्क हैं। आप दिल्ली में रहते हैं। पिछले वर्ष आपने गणतन्त्रदिवस की पैरेड में भाग लिया था। अपने अनुभव का वर्णन करते हुए आपने पंजाब में स्थित अपने एक मित्र को पत्र लिखिए। (मञ्जूषा के शब्दों से भरकर पुनः पत्र उत्तरपुस्तिका में लिखें।

You ar Kanishka and live in Delhi. Last year you took part in Republic Day Parade. Fill in the blanks with the words given in the box in the letter to your friend living in the Punjab and narrate your experiences to him. Rewrite the letter in the answersheet.

(ii)----------- निशान्त! (i) -------------

सप्रेम नमस्ते! तिथिः------------

अत्र कुशलं तत्रास्तु। भवतः पत्रं प्राप्य अतिप्रसन्नः अस्मि। भवान् इमं समाचारं ज्ञात्वा प्रसन्नः भविष्यति यत् मया गणतन्त्रदिवसस्य शोभायात्रायां भागः गृहीतः। (iii) ------------ समारोहे अस्माकं विद्यालयस्य एकः वर्गः अपि आसीत्। तस्य वर्गस्य अहं नेता आसम्। एषा भव्या (iv) -------- भारतद्वारतः प्रारभ्य रक्तदुर्गपर्यन्तम् अगच्छत्। राष्ट्रपतेः (v) ----------- आगत्य प्रत्येकवर्गस्य नेता अभिवादनम् अकरोत्। तत्र मया अनेकानि नवीनानि शस्त्राणि दृष्टानि। भुशुण्डीम् आदाय सैनिकाः, गृहरक्षकाः छात्राः च राजमार्गे चलन्ति स्म। समारोहेऽस्मिन् विविध-प्रान्तानां (vi) -------------- भव्यानि परिदृश्यानि शोभन्ते स्म।

भवतां पञ्चापप्रदेशस्य कलाकाराः हरितक्रान्तिः इति विषये अतीव-आकर्षकं (vii) ------------ अकुर्वन्। दिल्लीराज्यस्य उद्यानविभागेन निर्मितेन (viii) ------------- प्रथमं स्थानं लब्धम्। छात्रैः नृत्यस्य कलायाः च अद्भुतं प्रदर्शनं कृतम्। दर्शकानां करतलध्वनिना निखिलं वातावरणं गुञ्जायमानम् आसीत्। करोमि आशां भवान् अपि उत्तरे स्वनगरे आयोजितस्य गणतन्त्रदिवसस्य वर्णनं लेखिष्यति। सर्वेभ्यः यथायोग्यम् अभिवादनम्।

भवदीयः सुहृद्

(ix)------------

वेष्टनम्

डॉ. करतारसिंह :
110, जालन्धरम्
(x)-----------------

मञ्जूषा

कनिष्कः, अस्मिन्, दिल्लीतः,
समक्षम्, शोभायात्रा, पञ्चापप्रदेशः,
सुसज्जितानि, प्रिय, परिदृश्येन, प्रदर्शनम्

3. **अधोलिखितैः पदैः वाक्यानि प्रपूर्य कथां पुनः लिखत** ½ x 10 = 5
नीचे लिखे वाक्यों की रिक्तस्थानपूर्ति कर कथा फिर लिखें।
Rewrite the story again after filling in the blanks

एकस्य श्रेष्ठिनः (i) -------------- पुत्राः आसन्। ते चत्वारोऽपि भ्रातरः परस्परं (ii) ----------- कुर्वन्ति स्म। तेषां चतुर्णां भ्रातृणां कलहं दृष्ट्वा सः (iii) ------------ दुःखी आसीत् एकदा सः शुष्ककाष्ठानि एकत्रीकृत्य तानि (iv) --------- बद्ध्वा पुत्राणां समक्षम् अस्थापयत्। तान् पुत्रान् अवदत् च- एतानि काष्ठानि त्रोटयत इति। पुत्रेषु एकः अपि तानि (v) --------- समर्थः नाभवत्। तदा सः

पृथक्कृत्य काष्ठानि पुत्राणां समक्षं पुनः (vi) ---------। सर्वे पुत्राः (vii) --------- सर्वाणि काष्ठानि अत्रोटयन्। सः (viii) ------------ अकथयत्-इत्थमेव यूयमपि चेत् परस्परं मिलित्वा (ix) ------------ तर्हि कोऽपि युष्मान् हन्तुं समर्थः न भविष्यति। यतो हि (x) ---------- शक्तिः कलौ युगे।

मञ्जूषा

निवत्स्यथ, चत्वारः, श्रेष्ठी,
त्रोटयितुम्, कलहम्, संघे,
अस्थापयत्, रज्ज्वा, पुत्रान्, सरलतया

4. **अधोलिखितेषु एकं विषयम् अधिकृत्य पञ्चवाक्येषु एकम् अनुच्छेदं लिखत** 1 x 5 = 5
नीचे लिखे विषयों में से किसी एक पर पांच वाक्यों का अनुच्छेद लिखें
Write a passage of five sanskrit sentences on any one of the following topics

(i) मम माता

(ii) मम वाटिका

(iii) मम संस्कृतपुस्तकम्

खण्डः 'ग' (Section C)

अनुप्रयुक्तव्याकरणम् 30

(Applied Grammar)

5. **अधोलिखितेषु वाक्येषु स्थूलाक्षरपदानां सन्धिविच्छेदं कुरुत** 1 x 6 = 6
नीचे लिखे वाक्यों में स्थूलाक्षरपदों में सन्धिच्छेद करें
Disjoin Sandhi in the bold typed words in the following sentences

(i) **अचिराच्च** तारकितं वियत् अराजत।

(ii) **ऋतावृतौ** नृभिः किं सेव्यं किं च न सेव्यम् इति चरकसंहितायां निर्दिष्टम्।

(iii) कुसुमपाण्डुरैः **हंसैरिव** चन्द्रपादैः कुमुदसरांसि अगाह्यन्त।

(iv) इयं वनदेवता **पल्लवार्घ्येण** माम् उपतिष्ठते।

(v) शरदि **सहसैव** अर्करश्मिभिः प्रायः पित्तं कुप्यति।

(vi) केशव धृतबुद्धशरीर! जय **जगदीश** हरे।

6. **अधोलिखितेषु स्थूलाक्षरपदानां विग्रहं कृत्वा लिखत** 1 x 6 = 6
नीचे लिखे वाक्यों में स्थूलाक्षरपदों में विग्रह करके लिखें।
Disjoin compounds in bold typed words in the following sentences

(i) **चन्द्रोदयः** पाठः कादम्बरीतः सङ्कलितः।

(ii) **निर्मलगुणाः** सज्जनेषु वसन्ति।

(iii) पक्षिणः **क्षीणफलं** वृक्षं त्यजन्ति।

(iv) वाल्मीकि–आश्रमे **अध्ययनप्रत्यूहः** आसीत् अतः आत्रेय्या दीर्घप्रवासः अङ्गीकृतः।

(v) एनं **बालमृगेन्द्रं** मुञ्च।

(vi) इदं वनं **यथेच्छम्** भोग्यम्।

7. कोष्ठकान्तर्गतं प्रकृतिं प्रत्ययं च योजयित्वा वाक्यानि पुनः लिखत 1 x 8 = 8

कोष्ठक के अन्तर्गत प्रकृति और प्रत्यम जोड़कर वाक्य पुनः लिखें

Rewrite the sentences after adding suffixes to the roots and words given in the brackets

(i) अनेन च समयेन (परि+नम्+क्त) --------- दिवसः।

(ii) प्रणामाञ्जलिसलिलैः (क्षाल्+कर्मवाच्य+शानच्)-------- इवागलत् संध्यारागः।

(iii) प्रलयपयोधिजले वेदं (धृ+क्तवतु)--------- असि।

(iv) पौलस्त्यं (जि+शतृ) -------- कृष्णाय नमः।

(v) क्वापि (वि+हृ+ल्यप्) --------- दिवसावसाने तपोवनधेनुः आश्रमपदम् आगच्छत्।

(vi) तिमिरं सर्वम् अन्यत् (अन्धकार+तल्) ---------- अनयत्।

(vii) शीते (बल+इन्)----------- वायोः रसं हिनस्ति।

(viii) शनैः शनैः च समुदिते ----------- (भग+वतुप्) हिमस्रुति सकलं जगत् अराजत।

8. कोष्ठकप्रदत्तशब्दानाम् उचितरूपैः रिक्त–स्थानानां पूर्तिः क्रियताम् 1 x 5 = 5

कोष्ठक में दिए गए शब्दों के शुद्धरूपों से रिक्तस्थानपूर्ति करें

Fill in the blanks with the suitable words in the brackets

(i) हर्षवर्धनः पितुः समीपम् -----------। (अगच्छन्/अगच्छत्)

(ii) हे केशव! त्वं कल्किशरीरम् अवधार्य करवालं ---------। (कलयति/कलयसि)

(iii) वर्षासु अग्निबले क्षीणे ------------ पवनादयः। (कुप्यन्ति/कुप्यति)

(iv) अहम् तुभ्यम् एकं क्रीडनकं -------------। (दास्यति/दास्यामि)

(v) भवान् सतां सङ्गं -----------। (करोतु/कुरु)

9. कोष्ठकगतपदेषु उचितविभक्तिं प्रयुज्य वाक्यानि पूरयत 1 x 5 = 5

कोष्ठक में दिए गए शब्दों के साथ उचित विभक्ति लगाकर वाक्य पूरे करें

Fill in the blanks with the words given in the brackets after putting a suitable case-ending with them

(i) अस्मिन् बाले औरस इव ----------- मे मनः स्निह्यति। (पुत्र)

(ii) ----------- विना योगिनः बुधैः शीघ्रं मुच्यन्ते। (ज्ञान)

(iii) रोचते ----------- एषः मयूरः। (अस्मद्)

(iv) क्रमेण अमृतदीधितिः ------------ च अध्यतिष्ठत्। (गगनतल)

(v) पिशुनता यदि अस्ति ----------- किम्? (पातक)

खण्डः 'घ' 45 (Section D)
भागः (I) (Part - I)
पठितांश–अवबोधनम् 35
(Text Book)

10. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत **6**

नीचे लिखे गद्यांश को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दें

Answer the questions after reading the following passage

क्षणमात्रं च स्थित्वा पित्रा पुनराहारार्थम् आदिश्यमानः धवलगृहादवततार। गत्वा च स्वधाम कतिचित् कवलान् अगृह्णात्। आचमंश्च चामरग्राहिणम् आदिदेश–विज्ञाय आगच्छ कथमास्ते तात इति। गत्वा च प्रतिनिवृत्य च देव! तथैव, इति विज्ञापितः सर्वानाहूय उपह्वरे वैद्यान् पप्रच्छ–किमस्मिन् एवंविधे विधेयमधुना इति?' तेषां मध्ये रसायनो नाम युवा वैद्यकुमारः सास्रस्तूष्णीम् अधोमुखोऽभूत्। पृष्टश्च सोऽब्रवीत् देव! श्वः प्रभाते यथावस्थितम् आवेदयिष्यामि' इति। गतेषु च भिषक्षु क्षतधृतिः पितुः समीपमेव पुनरगात्। तत्र च पितुः आलापान् आकर्णयन् दूयमानहृदयः दुःखदीर्घा जाग्रदेव निशामनैषीत्।

I एकपदेन उत्तरत **½ x 4 = 2**

एक शब्द में उत्तर दें

Answer in one word only

(i) केन पुनराहारार्थम् आदिश्यमानः हर्षवर्धनः धवलगृहादवततार?

(ii) सः कान् आहूय उपह्वरे पप्रच्छ?

(iii) वैद्यकुमारस्य किं नाम आसीत्?

(iv) हर्षवर्धनः कस्य आलापान् आकर्णयन् जाग्रदेव निशाम् अनैषीत्?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत **1 x 2 = 2**

पूरे वाक्य में उत्तर दें

Answer in a complete sentence

(i) स्वधाम गत्वा सः किम् अकरोत्?

(ii) पृष्टः वैद्यकुमारः किमकथयत्?

III ‘दु:खदीर्घाम्’ इति पदं कस्य विशेषणम्? 1

IV ‘तेषां मध्ये’ इत्यत्र तेषां पदं कस्मै प्रयुक्तम्? 1

अथवा (या) (OR)

अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत **6**
नीचे लिखे नाट्यांश को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दें
Read the extract from the play and answer the questions given below

बाल: जृम्भस्व सिंह! दन्तांस्ते गणयिष्ये।

प्रथमा अविनीत! किं नोऽपत्यनिर्विशेषणि सत्त्वानि विप्रकरोषि। हन्त! वर्धते ते संरम्भ:। स्थाने खलु ऋषिजनेन सर्वदमन इति कृतनामधेयोऽसि।

दुष्यन्त: किं नु खलु बालेऽस्मिन् औरस इव पुत्रे स्निह्यति मे मन:। नूनमनपत्यता मां वत्सलयति।

द्वितीया एषा खलु केसरिणी त्वां लङ्घयति यद्यस्या: पुत्रकं न मुञ्चसि।

बाल: (सस्मितम्) अहो बलीय: खलु भीतोऽस्मि। (इत्यधरं दर्शयति)

प्रथमा वत्स! एनं बालमृगेन्द्रं मुञ्च। अपरं ते क्रीडनकं दास्यामि।

बाल: कुत्र, देहि तत्। (इति हस्तं प्रसारयति)

द्वितीया सुव्रते। न शक्य एष वाचामात्रेण विरमयितुम्। गच्छ त्वम्। मदीये उटजे मृत्तिकामयूरस्तिष्ठति। तमस्योपहर।

I **एकपदेन उत्तरत** **½ x 4 = 2**
एक शब्द में उत्तर दें
Answer in one word only

(i) बाल: ‘सर्वदमन’ इति केन कृतनामधेयोऽस्ति?

(ii) प्रथमा तापसी बालं किम् मोक्तुं कथयति?

(iii) बाल: केन विरमयितुं न शक्य:?

(iv) मृत्तिकामयूर: कुत्र तिष्ठति?

II **पूर्णवाक्येन उत्तरत** **1 x 2 = 2**
पूरे वाक्य में उत्तर दें
Answer in a complete sentence

(i) तापसी बालक्रीडार्थं तस्मै किं दत्तवती?

(ii) दुष्यन्तस्य मन: तस्मिन् बाले किमिव स्निह्यति?

III ‘अपत्यता’ इत्यस्य क: विलोम: अत्र प्रयुक्त:? 1

IV ‘दन्तांस्ते गणयिष्ये अत्र ते ‘इति’ पदं कस्मै प्रयुक्तम्? 1

11. **अधोलिखितं पद्यं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत** **6**

नीचे लिखे श्लोक को पढ़ कर प्रश्नों के उत्तर दें

Read the following Shloka and answer the questions given below

निःस्वो वष्टिशतं, शती दशशतं, लक्षं सहस्राधिपो,
लक्षेशः क्षितिपालतां, क्षितिपतिश्चक्रेशतां वाञ्छति।
चक्रेशः पुनरिन्द्रतां, सुरपतिर्ब्राह्मं पदं वाञ्छति,
ब्रह्मा शैवपदं, शिवो हरिपदमाशावधिं को गतः।।

I **एकपदेन उत्तरत** **½ x 4 = 2**

एक शब्द में उत्तर दें

Answer in one word only

(i) शती किं वाञ्छति?

(ii) क्षितिपालतां कः इच्छति?

(iii) ब्रह्मा किं पदम् अभिलषति?

(iv) हरिपदं कः इच्छति?

II **पूर्णवाक्येन उत्तरत** **1 x 2 = 2**

पूरे वाक्य में उत्तर दें

Answer in a complete sentence

(i) चक्रेशः किम् वाञ्छति?

(ii) लक्षं कः वष्टि?

III ‘सीमा’ इत्यर्थे अत्र किं पदं प्रयुक्तम्? 1

IV ‘धनी’ इत्यस्य विलोमपदम् अत्र किं प्रयुक्तम्? 1

12. **मञ्जूषायां प्रदत्तैः उचितशब्दैः रिक्तस्थानपूर्तिः क्रियताम्** **1 x 4 = 4**

मञ्जूषा में दिए गए उचित शब्दों से खाली स्थान भरें

Fill in the blanks with suitable words given in the box

(i) प्रलयपयोधिजले (i)----------- वेदम्।
विहितवहित्रविचित्रमखेदम्।।
केशव (ii) ---------------। जय जगदीश हरे।।

(ii) तरुच्छाया (iii) ---------------यदपि तपसो योग्यमशनं
फलं वा मूलं वा तदपि न (iv) ---------------- इह वः।।

मञ्जूषा

पराधीनम्, धृतवानसि
तोयम्, धृतमीनशरीर

13 अधोदत्तः वाक्यांशः केन कं प्रति उक्तः? **1 + 1**

निम्नलिखित वाक्य किसने किसे कहा?

By whom and to whom the following sentence has been said?

I ''प्रजाभिस्तु बन्धुमन्तः राजानः न ज्ञातिभिः।

II ''हंसधवला ज्योत्स्ना त्र्यम्बकोत्तमाङ्गात् गङ्गेव धरण्यामपतत्'' 1 x 2 = 2

(i) एषा पंक्तिः कस्मात् ग्रन्थात् सङ्कलिता?

(ii) अस्य ग्रन्थस्य कः लेखकः?

14 अधोलिखितानां पङ्क्तीनां शुद्धं भावार्थं चित्वा लिखत **1½ x 1½ = 3**

अधोलिखित पंक्तियों का शुद्ध भावार्थ चुनकर लिखें

Write and select the suitable explanations of the following lines

I क्षितिरतिविपुलतरे तिष्ठति तव पृष्ठे।

(i) (हे मत्स्यावतार!) तव पृष्ठभागः पृथ्वीतः अपि विशालतरः अस्ति।

(ii) (हे वराहावतार!) भूमेः पृष्ठभागः तव विशाले शरीरे दृश्यते।

(iii) (हे कूर्मावतार!) तव अतिविशाले पृष्ठभागे भूमिः स्थिता अस्ति।

II मयूखैः जगतः स्नेहं पेपीयते रविः।

(i) सूर्यः ग्रीष्मकाले स्वकिरणैः विश्वस्य प्रेमरसं पिबति।

(ii) सूर्यः ग्रीष्मकाले स्वकिरणैः संसारस्य आर्द्रतां शोषयति।

(iii) ग्रीष्मर्तौ सूर्यस्य उदये जलं शुष्यति।

15 अधोलिखितश्लोकयोः अन्वयम् उचितपदैः पूरयित्वा पुनः लिखत **2 + 2 = 4**

नीचे लिखे श्लोकों के अन्वय उचित पदों से भरकर पुनः लिखें।

Complete the prose order reordering of both the Shlokas and rewrite them in the answersheet

I अस्मिन्नगस्त्यप्रमुखाः प्रदेशे भूयांस उद्गीथविदो वसन्ति

तेभ्योऽधिगन्तुं निगमान्तविद्यां वाल्मीकिपार्श्वादिह पर्यटामि।। **½ x 4 = 2**

अस्मिन् (i) --------- अगस्त्यप्रमुखाः (ii) --------- उद्गीथविदः वसन्ति। तेभ्यः, निगमान्तविद्यां (iii) --------- वाल्मीकिपार्श्वात् (iv)---------- पर्यटामि।

II **शारदानि च माल्यानि वासांसि विमलानि च**

शरत्काले प्रशस्यन्ते प्रदोषे चेन्दुरश्मयः।। **½ x 4 = 2**

अन्वयः- शरत्काले (i)----------माल्यानि (ii)----------- च वासांसि (iii) --------------- च इन्दुरश्मयः (iv) --------------।।

1 6 अधोलिखितानां 'क' स्तम्भस्य वाक्यांशानां 'ख' स्तम्भस्य वाक्यांशैः सह उचितं संयोजनं कुरुत **1 x 4 = 4**

नीचे लिखे 'क' स्तम्भ के वाक्यांशों को 'ख' स्तम्भ के वाक्यांशों के साथ उचित मिलान करें

Match the sentences of 'क' column with 'ख' column. This match should be a suitable one.

	'क'		'ख'
i.	मुनिजनेनोद्ध्र्वं विप्रकीर्णैः प्रणामाञ्जलिसलिलैः	(अ)	पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःखाय परिवर्तते
ii.	श्रीजयदेवकवेरिदमु-दितमुदारम्	(ब)	वर्जयेदन्नापानानि शिशिरे शीतलानि च
iii.	कटुतिक्तकषायाणि वातलानि लघूनि च	(स)	क्षाल्यमान इवागलत् संध्यारागः
iv.	मनोरथाय नाशंसे किं बाहो! स्पन्दसे वृथा	(स)	शृणु शुभदं सुखदं भवसारम्

17. अधोलिखितपङ्क्तिषु स्थूलाक्षरपदानां प्रसङ्गानुसारं शुद्धम् अर्थं चित्वा लिखत

नीचे लिखी पंक्तियों में स्थूलाक्षरपदों के प्रसङ्गानुसार शुद्ध अर्थ चुनकर लिखें

Select and write the suitable meaning of the bold words with proper reference in the following lines

(i) परिणते दिवसे **शकुनयः** तरुशिखरेषु स्थितिमकुर्वन्।

(i) पक्षिणः (ii) दुर्योधनस्य मातुलः (iii) गृध्रः

(ii) विहगाः **क्षीणफलं** वृक्षं त्यजन्ति।

(i) अल्पफलम् (ii) हीनफलम् (iii) बहुफलम्

(iii) एनं **बालमृगेन्द्रं** मुञ्च

(i) बालसिंहम् (ii) मृगशावकम् (iii) मृगाणां समूहम्

(iv) स्नपयसि **पयसि** शमितभवतापम्।

(i) जले (ii) दुग्धे (iii) सरोवरे

खण्डः 'घ' (Section D)
भागः (II) (Part- II)
सामान्यसंस्कृतसाहित्यपरिचयः 10
(General introduction of Sanskrit literature)

18. मञ्जूषायां प्रदत्तैः उचितशब्दैः अधोलिखितां तालिकां पूरयित्वा पुनः लिखत 1 x 10 = 10
मञ्जूषा में दिए गए उचित पदों से नीचे लिखी तालिका भरकर पुनः लिखें
Rewrite and complete the following columns. Select the words from the box

	कविः	देशः	कालः	काचिदेका कृतिः
(i)	कालिदासः	उज्जयिनी	(i) -----------	(ii) -----------
(ii)	जयदेवः	(iii) -----------	द्वादशी शताब्दी	(iv) -----------
(iii)	बाणभट्टः	(v) -----------	(vi) -----------	कादम्बरी
(iv)	भर्तृहरिः	(vii) -----------	षष्ठी शताब्दी	(viii) -----------
(v)	भवभूतिः	पद्मपुरम्	(ix) -----------	(x) -----------

मञ्जूषा

उत्तररामचरितम्, प्रीतिकूटः ग्रामः,
उज्जयिनी, नीतिशतकम्,
गीतगोविन्दम्, शताब्दी, सप्तमी,
बङ्गप्रदेशः, अभिज्ञानशाकुन्तलम्,
प्रथमा शताब्दी ई पूर्वम्, सप्तमी शताब्दी

अथवा (या) (OR)

18.अ बाणभट्टस्य जीवनविषयकः कृतिविषयकः च सामान्यपरिचयः हिन्दीभाषया/ आंग्ल-भाषया दीयताम् 2 + 3 = 5
बाणभट्ट की जीवनी तथा रचनाओं से सम्बन्धित सामान्य परिचय हिन्दी या अंग्रेजी में दें।
Write the life sketch and about the words of Banbhatt in Hindi or in English.

ब. कोष्ठकात् उचितं शब्दं विचित्य रिक्तस्थानानि पूरयत 1 x 5 = 5
कोष्ठक से उचित शब्द चुनकर खाली स्थान भरें
Fill in the blanks with suitable words from the bracket

(i) ----------- गेयता वर्तते। (पद्ये/नाटके)
(ii) अभिनयः ----------- प्रधानम् अङ्गम्। (गद्यस्य/नाटकस्य)
(iii) छन्दसां प्रयोगः ------------ दृश्यते। (पद्ये/गद्ये)
(iv) संस्कृतमहाकाव्यानां विभजनं ------------- भवति। (सर्गेषु/अध्यायेषु)
(v) गद्यपद्यमयी रचना ------------- कथ्यते। (आरव्यायिका/चम्पू)

आदर्शप्रश्नपत्रम् सं.–2 (2006)
अङ्कयोजना
विषयः संस्कृतम् (केन्द्रिकम्)

कक्षा–द्वादश | कोडसंख्या–322

अवधिः – होरात्रयम् | पूर्णाङ्काः – 100

खण्डः 'क'
अपठितांश–अवबोधनम् 10
अस्मिन् खण्डे 82 शब्दानाम् एकः सरलः अपठितः गद्यांशः अस्ति।

प्रश्नाः

क्रमाङ्कः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अङ्क–सङ्केतः	अङ्क–विभागः
I	तथ्यबोध–परीक्षणम्	अतिलघूत्तरः (एकपदेन)	i)स्वप्राणान्	½	
			ii) वीरभूमिः	½	
			iii) वीराः	½	
			iv) स्वार्थम्	½	2
II	तथ्यबोधपरीक्षणम्	लघूत्तरः (पूर्णवाक्येन)	i) येषां हृदये राष्ट्रभावना नास्ति तेषां हृदयं पाषाणतुल्यम्	1	
			ii) राष्ट्रसंरक्षणाय परस्परम् ऐक्यभावनाया महती आवश्यकता वर्तते।	1	2
III	भाषिकतत्त्व–प्रयोगपरीक्षणम्	अतिलघूत्तरः (एकपदेन)	भारतीयानाम् कृते	1	1
IV	भाषिकतत्त्व–प्रयोगपरीक्षणम्	अतिलघूत्तरः (एकपदेन)			
		i) विशेष्यचयनम्	जन्मभूमिः	1	
		ii) विलोमपदचयनम्	उन्नतिः	1	
		iii) पर्यायपदचयनम्	जननी	1	3
V	शीर्षकप्रदानम्	अतिलघूत्तरः	i) देशभक्तिः		
			ii) देशाय समर्पणम्		2
			iii) जन्मभूमिः		
			(अथवा अन्यत् किमपि उपयुक्तं शीर्षकम्)		10

खण्डः 'ख'

(संस्कृतेन रचनात्मककार्यम्)

अङ्कयोजना 5+5+5 15

अस्मिन् खण्डे त्रयः प्रश्नाः सन्ति। प्रथमप्रश्ने लिखिते पत्रे मञ्जूषातः चित्वा विभिन्नरिक्तस्थानानां पूर्तिः करणीया। दशरिक्तस्थानानि सन्ति। प्रतिशुद्धरिक्तस्थानपूर्तिकृते अर्धः ½ अङ्कः निर्धारितः।

क्रमाङ्कः	उद्देश्यम्	प्रश्न–प्रकारः	अपेक्षित–उत्तराणि	अङ्क–सङ्केतः	अङ्क–विभागः
2.	पत्रलेखने औपचारिककार्यपरीक्षणम्	यस्मात् नगरात् पत्रं प्रेषितं तस्य नाम	1. दिल्लीतः	½	
		सम्बोधनपदम्	2. प्रिय	½	
		पत्रप्रेषकस्य अभिधानम्	9. कनिष्कः	½	
		पत्रसङ्केते यत्र पत्रं प्रेष्यते तस्य स्थानस्य नाम	10. पञ्चापप्रदेशः	½	
	पत्रलेखने विषयवस्तु–बोधपरीक्षणम्	सन्दर्भानुकूलं विषयवस्तुज्ञानम् (रिक्तस्थानपूर्तिः)	3. अस्मिन्	½	
			4. शोभायात्रा	½	
			5. समक्षम्	½	
			6. सुसज्जितानि	½	
			7. प्रदर्शनम्	½	
			8. परिदृश्येन	½	5

3. अस्मिन् प्रश्ने प्रदत्तायां कथायां सन्दर्भानुकूलं रिक्तस्थानपूर्तिः अपेक्षिता। अत्र दशरिक्तस्थानानि सन्ति। प्रतिशुद्धरिक्तस्थानपूर्तिकृते अर्धः (½) अङ्कः निर्धारितः। उत्तरसङ्केताः मञ्जूषातः एव ग्रहीतव्याः

कथायां सन्दर्भानुकूलं रिक्तस्थानपूर्तिः शब्दप्रयोगपरीक्षणम्		(i) चत्वारः	½	
		(ii) कलहम्	½	
		(iii) श्रेष्ठी	½	
		(iv) रज्ज्वा	½	
		(v) त्रोटयितुम्	½	
		(vi) अस्थापयत्	½	
		(vii) सरलतया	½	
		(viii) पुत्रान्	½	
		(ix) निवत्स्यथ	½	
		(x) संघे	½	5

4. कमपि एकं विषयम् अधिकृत्य पञ्चवाक्येषु लेखनम् अपेक्षितम् (प्रतिवाक्यम् एकः अङ्कः निर्धारितः, अर्धः अङ्कः शुद्धतथ्यकृते अर्धः च शुद्ध-भाषाप्रयोगाय)

अवबोधपूर्वकम्	वाक्यनिर्माणम्	छात्राः प्रदत्तशब्दैः	½+½
वाक्यसंरचना-परीक्षणम्		वाक्यरचनां करिष्यन्ति	½+½
		प्रतिवाक्यम् अर्धः अङ्कः	½+½
		शुद्धतथ्यार्थम्, अर्धः	½+½
		अङ्कः च भाषाप्रयोगाय	½+½

5

15

खण्डः 'ग'

अनुप्रयुक्तव्याकरणम् 30

अस्मिन् खण्डे भाषायाः व्यावहारिकप्रयोगः अपेक्षितः

प्रश्नाः

क्रमाङ्कः	उद्देश्यम्	प्रश्न-प्रकारः	अपेक्षित-उत्तराणि	अङ्क-सङ्केतः	अङ्क-विभागः
5	वाक्येषु पाठाधारित-सन्धिच्छेदपरीक्षणम्	अनुप्रयोगात्मकः कोष्ठान्तर्गतपदानां सन्धिच्छेदः बोधपरकः, अतिलघूत्तरः	(i) अचिरात् + च	1	
			(ii) ऋतौ + ऋतौ	1	
			(iii) हंसैः + इव	1	
			(iv) पल्लव + अर्घ्येण	1	
			(v) सहसा + एव	1	
			(vi) जगत् + ईश	1	
					6
6	वाक्येषु समस्तपदानां विग्रहदक्षतापरीक्षणम्	वाक्येषु स्थूलाक्षरपदानां विग्रहः	(i) चन्द्रस्य उदयः	1	
			(ii) निर्मलाः गुणाः	1	
			(iii) क्षीणानि फलानि यस्य तम्	1	
			(iv) अध्ययने प्रत्यूहः	1	
			(v) बालः चासौ मृगेन्द्रः तम्	1	
			(vi) इच्छाम् अनतिक्रम्य	1	
					6
7	वाक्ये कृदन्तपदानां प्रयोगपरीक्षणम्	प्रकृतिप्रत्ययौ योजयित्वा वाक्यसन्दर्भानुसारं रिक्तस्थानपूर्तिः	(i) परिणतः	1	
			(ii) क्षाल्यमानः	1	
			(iii) धृतवान्	1	
			(iv) जयते	1	

			(v) विहृत्य	1	
	वाक्ये तद्धितपदानां प्रयोगपरीक्षणम्	प्रकृतिप्रत्ययौ योजयित्वा वाक्यसन्दर्भानुसारं रिक्तस्थानपूर्तिः	(vi) अन्धकारताम्	1	
			(vii) बली	1	
			(viii) भगवति	1	
					8
8	वाक्येषु कर्ता-क्रिया-अन्वितिः विशेषण-विशेष्य-अन्वितिः	वस्तुनिष्ठः (प्रदत्तविकल्पेषु शुद्धविकल्पचयनेन रिक्तस्थानपूर्तिः)	(i) अगच्छत्	1	
			(ii) कलयसि	1	
			(iii) कुप्यन्ति	1	
			(iv) दास्यामि	1	
			(v) करोतु	1	
					5
9	उपपदविभक्तिप्रयोग-परीक्षणम् (प्रयोगात्मकः)	वस्तुनिष्ठः (कोष्ठकप्रदत्तेन शब्देन उचिताम् उपपदविभक्तिम् प्रयुज्य रिक्तस्थानपूर्तिः	(i) पुत्रे	1	
			(ii) ज्ञानम्	1	
			(iii) मे/मह्यम्	1	
			(iv) गगनतलम्	1	
			(v) पातकैः	1	
					5
					30

अङ्क-योजना

खण्डः घ भागः (i)

पठितांश-अवबोधनम्

अस्मिन् खण्डे सर्वे प्रश्नाः पाठ्यपुस्तकम् आधारिताः

(वाङ्मयी भागः - II)

प्रश्नाः

क्रमाङ्कः	**उद्देश्यम्**	**प्रश्न-प्रकारः**	**अपेक्षित-उत्तराणि**	**अङ्क-सङ्केतः**	**अङ्क-विभागः**
10	पठितगद्यांश-बोधपरीक्षणम्	I. अतिलघूत्तरः एकपदेन उत्तरम्	(i) पित्रा	½	
			(ii) वैद्यान्	½	
			(iii) रसायनः	½	
			(iv) पितुः	½	2
		II लघूत्तरः पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) स्वधाम गत्वा सः कतिचित् कवलान् अगृह्णात्।	1	
			(ii) पृष्टः वैद्यकुमारः अकथयत् श्वः प्रभाते यथाऽवस्थितम् आवेदयिष्यामि।	1	2

	भाषिकतत्त्वप्रयोग-	III विशेष्यपदचयनम्	'निशाम्' इति विशेष्यम्	1	
	परीक्षणम्	IV सर्वनामस्थाने संज्ञा-प्रयोगः	'वैद्यानाम्' कृते	1	2
		अथवा			
	पठितनाट्यांश बोधपरीक्षणम्	I अतिलघूत्तरः एकपदेन	(i) ऋषिजनेन (ii) बालमृगेन्द्रम् (iii) वाचामात्रेण (iv) उटजे	½ ½ ½ ½	
		II लघूत्तरः पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) तापसी बालक्रीडार्थं तस्मै क्रीडनकं/मृत्तिकामयूरं दत्तवती।	1	
			(ii) राज्ञः मनः औरस इव पुत्रे तस्मिन् बाले स्निह्यति।	1	2
	भाषिकतत्त्व-प्रयोग-	III विलोमचयनम्	अनपत्यता	1	1
	परीक्षणम्	IV सर्वनामस्थाने संज्ञा-प्रयोगः	बालसिंहाय	1	1
11	पठितपद्यं-बोधपरीक्षणम्	अतिलघूत्तरः I. एकपदेन उत्तरम्	(i) दशशतं (ii) लक्षेशः (iii) शैवपदम् (iv) शिवः	½ ½ ½ ½	
		लघूत्तरः II. पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) चक्रेशः इन्द्रपदं प्राप्तुं वाञ्छति। (ii) सहस्राधिपः लक्षं वष्टि	1 1	 2
	भाषिकतत्त्व-प्रयोग-परीक्षणम्	III पर्यायपद-चयनम्	(iii) अवधिः	1	1
		IV विलोमचयनम्	(iv) निःस्वः	1	1
12	पठितपद्यांश-बोधपरीक्षणम्	अतिलघूत्तरः	I. (i) धृतवानसि (ii) धृतमीनशरीर II. (i) तोयम् (ii) पराधीनम्	1 1 1 1	 4

13	उद्धृत-अंशस्य सप्रसङ्गसन्दर्भलेखनम्	अतिलघूत्तरः	I. (i) प्रभाकरवर्धनेन	1	
			(ii) पुत्रम् (हर्षवर्धनम्)	1	
			II. (i) कादम्बरीतः	1	
			(ii) बाणभट्टः	1	4
14	भावार्थबोधपरीक्षणम्	प्रदत्तविकल्पेभ्यः शुद्ध-भावार्थ-चयनम्	(i) हे कूर्मावतार! तव अतिविशाले पृष्ठ-भागे भूमिः स्थिता अस्ति।	1	3
			(ii) सूर्यः ग्रीष्मकाले स्वकिरणैः संसारस्य आर्द्रतां शोषयति	1	
15	पद्यंस्य अन्वय-परीक्षणम्	प्रदत्तेषु अन्वयेषु श्लोकं पठित्वा रिक्तस्थानपूर्तिः	I (i) प्रदेशे	½	
			(ii) भूयांसः	½	
			(iii) अधिगन्तुम्	½	1½
			(iv) इह	½	
			II (i) शारदानि	½	
			(ii) विमलानि	½	
			(iii) प्रदोषे	½	
			(iv) प्रशस्यन्ते	½	
16	वाक्यांशानां सार्थकसंयोजनम्	सार्थकसंयोजनम्	(i) क्षाल्यमान इवागलत् संध्यारागः।	1	
			(ii) शृणु शुभदं सुखदं भवसारम्।	1	
			(iii) वर्जयेदन्नपानानि शिशिरे शीतलानि च।	1	
			(iv) पूर्वावधीरितं श्रेयो दुःखाय परिवर्तते।	1	4
17	प्रसङ्गानुसारम् शब्दार्थबोधपरीक्षणम्	प्रदत्तविकल्पेभ्यः शुद्ध-अर्थ-चयनम्	(i) पक्षिणः	1	
			(ii) हीन-फलम्	1	
			(iii) बालसिंहम्	1	
			(iv) जले	1	4

खण्डः घ

भागः (II)

सामान्यसंस्कृतसाहित्यपरिचयः 10

18	संस्कृतसाहित्यस्य सामान्यज्ञानम्	अतिलघूत्तरः (रिक्तस्थानपूर्तिः)	(i) प्रथमा शताब्दी	1	
			(ii) अभिज्ञानशाकुन्तलम्/ अन्या काचित्	1	
			(iii) बङ्गप्रदेशः	1	
			(iv) गीतगोविन्दम्	1	
			(v) प्रीतिकूटः ग्रामः	1	
			(vi) सप्तमी शताब्दी	1	
			(vii) उज्जयिनी	1	
			(viii) नीतिशतकम्/शतकत्रयम्	1	
			(ix) सप्तमी शताब्दी	1	
			(x) उत्तररामचरितम्	1	
					10

अथवा

घ.(ii) अ I	पाठ्यपुस्तकम् आधृत्य बाणभट्टस्य जीवनविषयकः कृतिविषयकः च सामान्यपरिचयः हिन्दीभाषया/आंग्लभाषया लेखनीयः			5	
घ(ii) अ II	उद्देश्यम् गद्य-पद्य नाटक-चम्पू- आदीनां परिभाषा- ज्ञान-परीक्षणम्।	अतिलघूत्तरः	(i) पद्ये	1	
			(ii) नाटकस्य	1	
			(iii) पद्ये	1	
			(iv) सर्गेषु	1	
			(v) चम्पू	1	5
					10

आदर्शप्रश्नपत्रं सं.-2 (2006)
पाठ्यक्रमपरिशीलनम्
(Coverage of Syllabus)

कक्षा-द्वादश — पाठ्यपुस्तकम्-वाङ्मयी भागः ll

खण्डः क
अपठितांश-अवबोधनम्

क्रमाङ्कः	प्रश्नसंख्या	विषयः		अङ्काः
1		अपठितः अनुच्छेदः (82 शब्दाः)		
		(i) एकपदेन उत्तरम् (चत्वारः प्रश्नाः)	½ x 4 =	2
		(ii) पूर्णवाक्येन उत्तरम् (द्वौ प्रश्नौ)	1 x 2 =	2
		(iii) भाषिककार्यम् (एकः प्रश्नः) (सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोगः)	1 x 1 =	1
		(iv) भाषिककार्यम्		
		(1) विशेषणचयनम्		
		(2) विलोमपदचयनम्		
		(3) पर्यायवाचिचयनम्	1 x 3 =	3
		(v) शीर्षकप्रदानम्		2
				10

खण्डः ख
संस्कृतेन रचनात्मकं लेखनम्
पत्रलेखनम् (अनौपचारिकपत्रम्)

2		(मित्रं प्रति पत्रम्) रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन		
		(i) औपचारिककार्यपरीक्षणम्	½ x 4=	2
		(ii) बोधपरीक्षणम्	½ x 6=	3
3		कथायां मञ्जूषातः चित्वा रिक्तस्थानपूर्तिः (कथायां सन्दर्भानुकूलं बोध-परीक्षणम्)		
		मञ्जूषातः चित्वा प्रतिशब्दपूर्तिकृते एकः अङ्कः	1x5=	5
4		एकम् विषयम्		
		अधिकृत्य पञ्चवाक्यलेखनम्	5	15

खण्डः ग

अनुप्रयुक्तव्याकरणम्

5		संधिविच्छेदः	1x6=	6
6		समस्तपदानां विग्रहः (अनुप्रयोगात्मकः)	1x6=	6
7		अनुप्रयोगात्मकरूपेण प्रकृतिप्रत्ययप्रयोग- परीक्षणम्	(I) 1x5=	5
			(II) 1x3=	3
8		अन्वितिः कर्ता-क्रिया-अन्वितिः। विशेषण-विशेष्य-अन्वितिः	1x5=	5
9		उपपदविभक्तिप्रयोगः	1x5=	5

खण्डः घ

भागः (I) पठितांश-अवबोधनम् 35

10		विषयः	पाठ-संख्या	
	घ(i)अ	गद्यांशः 'पितुर्वात्सल्यम्' क्षणमात्रं च --------- निशामनैषीत्	12	6
		अथवा		
11		नाट्यांशः 'भरतः सर्वदमनः' जृम्भस्व--------- तमस्योपहर	11	6
12		पद्यपाठः 'पद्यपीयूषम्' निःस्वो---------- गतः	10	6
13		प्रदत्तपद्यांशे रिक्तस्थानपूर्तिः		
		I. प्रलयपयोधि ----------- हरे।	14	
		II. तरुच्छाया ----------- इह वः।	13	4
13		I. वाक्यांशः केन कं प्रति उक्तः प्रजाभिः ------------- ज्ञातिभिः	11	

	II. हंसघवला ----------- अपतत् कस्मात् ग्रन्थात् सङ्कलिता एषा पंक्तिः कः च अस्य लेखकः	8	
14	भावबोधनम्		
	(i) क्षितिरतिविपुल---------पृष्ठे।	14	1½
	(ii) मयूखैः ----------- रविः।	9	1½
15	अन्वये रिक्तस्थानपूर्तिः (i) सत्सङ्गमः अस्मिन् ----------- पर्यटामि	13	2
	(ii) ऋतुचर्या शारदानि ------------- रश्मयः	09	2
16	वाक्यांशानां सार्थकसंयोजनम्		
	(i) मुनिजनेन ------------- रागः	08	
	(ii) श्रीजय ------------- भवसारम्	14	
	(iii) कटुतिक्त ----------- शीतलानि च	09	
	(iv) मनोरथाय ----------- परिवर्तते	11	
17	पदानाम् अर्थलेखनम्		
	(i) शकुनयः	08	
	(ii) क्षीणफलम्	10	
	(iii) बालमृगेन्द्र	11	
	(iv) पयसि	14	
			4

खण्डः घ भागः (II)
सामान्यः संस्कृतसाहित्यपरिचयः 10

18	रिक्तस्थानपूर्तिः (मञ्जूषातः चित्वा) प्रतिशुद्धपूर्तिकृते एकः अङ्कः	1x10=	10
	अथवा		
	(i) सामान्यः संस्कृतसाहित्यपरिचयः (बाणभट्टस्य जीवनविषयकः कृतिविषयकः च सामान्यः परिचयः)	5	5
	(ii) रिक्तस्थानपूर्तिमाध्यमेन गद्य-पद्य-नाटकादिविधानां मुख्यविशेषतानां परिचयः	1x5=	5

आदर्शप्रश्नपत्रम्–1

संस्कृतम् (ऐच्छिकम्)

कोड संख्या 022

द्वादश–कक्षा

Class -XII

अवधिः होरात्रयम् — **पूर्णांकाः 100**
समय – तीन घण्टे — **पूर्णांङ्क 100**
Time - 3 hours — **Total marks 100**

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।
इस प्रश्नपत्र में चार खण्ड हैं।
This Question paper has four sections

खण्डः (क) अपठितांश–अवबोधनम् — 15 अंकाः
Setion A: Reading Comprehension

खण्डः (ख) संस्कृतेन रचनात्मककार्यम् — 20 अंकाः
Section B : Writing Skills in Sanskrit

खण्डः (ग) पठित–अवबोधनम् — 45 अंकाः
Section C : Text books

खण्डः (घ) छन्दोऽलङ्काराः — 20 अंकाः
Section D : Meters and figures of speech

निर्देशाः

Instructions

(1) उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायाम् एव लेखनीयानि।
उत्तर उत्तरपुस्तिका में ही लिखें।
Write answers in the answer sheet.

(2) सङ्केताभावे सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि।
जहां सङ्केत न हो वहां सभी प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में ही लिखें।
If you do'nt find any instructions in any of the questions, answer those questions in Sanskrit.

आदर्शसंस्कृतप्रश्नपत्रम् 2
कक्षा - द्वादशी
ऐच्छिकः पाठ्यक्रमः

समयः घण्टात्रयम् **पूर्णांकाः 100**

खण्डः क
Section A

(iii)
(iv)

अपठित-अवबोधनम् 15
Reading Comprehension

1 **अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत** 5

निम्नलिखित अनुच्छेद को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए।

Read the following passage and answer the questions

जीवने यावत् आदानं स्यात् प्रदानं ततोऽधिकम् इति कथ्यते विद्वद्भिः। जीवने वयं यावत् प्राप्नुमः तदपेक्षया अधिकम् अस्मामिः दातव्यम् इति अस्य तात्पर्यम्। केवलम् उपभोगेन, यः आनन्दः भवति, सः स्वकालिक एव। विद्यादानेन, धनदानेन, अन्नदानेन वा य आनन्दः भवति, स स्थायी। बहुकालानन्तरमपि तस्य स्मरणेन अस्माकं मनसि सन्तोष भवति, आनन्दः च सञ्जायते। अतः अधिकः आनन्दः अपेक्षितः चेत् अधिकाधिका जनसेवा करणीया।

I **प्रश्नाः**

एकपदेन उत्तरत ½x4=2

एक शब्द में उत्तर दीजिए

Answer in one word only.

(i) जीवने आदानात् किम् अधिकं स्यात् ?

(ii) उपभोगेन प्राप्तः आनन्दः कीदृशः भवति ?

(iii) दानेन प्राप्तः आनन्दः कीदृशः भवति ?

(iv) दानस्य स्मरणेन अस्माकं मनसि किं भवति ?

II **पूर्णवाक्येन उत्तरत** 1

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence.

दानं कतिविधं भवति?

III **यथानिर्देशम् उत्तरत** **½x4=2**

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) 'बहुकाले व्यतीते अपि' इति कस्य पदस्य अर्थः ?

(ii) अधिकाधिका इति कस्या: विशेषणम् ?

(iii) आदानम् इत्यस्य किं विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम् ?

(iv) प्रदानं ततोऽधिकम् इत्यत्र तत: इति सर्वनामपदं कस्य स्थाने प्रयुक्तम् ?

2. निम्ननलिखितम् अनुच्छेदं पठत, प्रश्नान् च उत्तरत **10**

निम्नलिखित अनुच्छेद को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए।

Read the following passage and answer the questions

स्वामी शिवानन्दसरस्वती प्रसिद्ध: वैद्य: आसीत् 1स बहुनिर्मल-हृदय: अपि आसीत् 1 य कोऽपि तस्य आश्रमं प्रति आगच्छति स्म, स: तस्मै पुस्तकानि फलानि, धनं, मधुरभक्ष्यं वा दत्वा एव प्रेषयति स्म। एकदा एक: श्रेष्ठी तत्रागच्छत्। वैद्य: तस्मै अपि पुस्तकानि पञ्च रूप्यकाणि च दत्तवान्। तदा कश्चित् सज्जन: पृष्टवान् स्वामिन्! स:तु श्रेष्ठी। तस्य धनस्य आवश्यकता नास्ति। भवान् किमर्थं धनं दत्तवान् इति। स्वामी अवदत्-वत्स! जना: सर्वे वृक्षात् फलानि स्वीकृत्य खादन्ति। कदापि वृक्ष: तान् न पृच्छति यत् भवान् दरिद्र: उत धनिक इति। अत: अस्माकं हृदये अपि तादृश: भाव भवेत् । भेदभावम् परित्यज्य परोपकार: कर्तव्य:। वसुधैव कुटुम्बकम् इति भाव:। भाषणमात्रेण व्यवहार: न प्रचलिष्यति। वस्तुत: जनसेवा एव जनार्दनसेवा।

प्रश्ना:

I एकपदेन उत्तरत **½x4=2**

एक शब्द में उत्तर दीजिए

Answer in one word only.

(i) स्वामिन: आश्रमे एकदा क: आगच्छत् ?

(ii) जना: वृक्षात् किं स्वीकृत्य खादन्ति ?

(iii) किं परित्यज्य अस्माभि: परोपकार: कर्तव्य: ?

(iv) केषां सेवा एव जनार्दनसेवा ?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत। **1x4=4**

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए।

Answer in a complete sentence.

(i) शिवानन्दस्वामी अभ्यागताय किं ददाति स्म?

(ii) वैद्य: श्रेष्ठिने किम् दत्तवान् ?

(iii) कश्चित् सज्जन: वैद्यं स्वामिनम् किम् अपृच्छत् ?

(iv) भाषणमात्रेण कस्य भावस्य प्रचार: न भवितुं शक्नोति ?

III यथानिर्देशम् उत्तरत। **½x4=2**

यथा निर्देश उत्तर दीजिए।

Do as directed.

(i) पञ्च इति कस्य पदस्य विशेषणम्?

(ii) दरिद्र: इति पदस्य किं विलोमपदं तस्मिन्नेव वाक्ये प्रयुक्तम् ?

(iii) तस्य धनस्य आवश्यकता नास्ति इत्यत्र तस्य इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम् ?

(iv) बहुनिर्मलं हृदयं यस्य सः इति स्थाने किं पदमत्र प्रयुक्तम्?

IV अनुच्छेदस्य कृते समुचितशीर्षकं लिखत **2**

अनुच्छेद के लिए समुचित शीर्षक लिखिए।

Write a suitable title for this passage.

खण्ड : ख 20

Section B

(रचनात्मककार्यम्)

(Writing skills)

3. अधोलिखितरूपरेखानुसारं दशवाक्यैः कथां वर्णयत **10**

अधोलिखित रूपरेखा के अनुसार दस वाक्यों में कथा लिखिए

Write the complete story in ten words based on the following outlines

एकनाथः सुप्रसिद्धः विद्वान्। प्रतिदिनं गंगास्नानम्। कश्चन दुष्टः मुखात् उच्छिष्टपातनम्, अपशब्दभाषणम्, एकनाथः शान्तः। पुनः स्नानम् पुनः दुष्टेन असभ्यव्यवहारः। एकनाथस्य मौनधारणम् पुनः स्नानम्। एवमेव घटनाचक्र। सायंकालः जातः। दुष्टः श्रान्तः न तु एकनाथः। अन्ते दुष्टः पराजितः। चरणयोः पतित्वा क्षमायाचना। तथापि एकनाथः प्रसन्नः। अहो भवत्कारणात् अद्य शतं वारं स्नानम्। दुष्टः लज्जितः अन्ते मुक्तः भवति। क्षमा शस्त्रं करे यस्य, दुर्जनः किं करिष्यति?

4 शाक-आपणस्य वर्णनं प्रदत्तसंकेतसूच्यनुसारं दशवाक्येषु कुरुत 10

सब्जी की दुकान का वर्णन दी गई सूची के अनुसार दस वाक्यों में कीजिए

Decritbe a vegetable shop in ten sentences based on the given list of words

सङ्केतसूची

विविधाः शाकविक्रेतारः उच्चैः वदन्ति-आलुकानि स्वीकुर्वन्तु। मरीचिकाः, उर्वारुकानि, गृञ्जकानि। कूष्माण्डम्। अल्पेन मूल्येन दास्यामि। कारवेल्लानि स्वास्थ्यकराणि, महिलाः, जनाः आपणिकाः, स्यूते स्थापयान्ति। धनं प्रयच्छन्ति। विवादं कुर्वन्ति। मूल्यम्, किलोपरिमितस्य, अर्धकिलोपरिमितम्।

Section C
खण्ड : ग
पठित- अवबोधनम् 45
(Text Book)

5. **अधोलिखितं गद्यांशं, पद्यं, नाट्यांशं च पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् उत्तरपुस्तिकायाम् उत्तरत। निम्नलिखित गद्यांश, पद्य तथा नाट्याश को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए** **15**

Read the following extracts form prose, poetry and drama and answer the questions.

अ **गद्यांशः** **5**

अथ मण्डूकाभावे सर्पेणभिहितम्- 'भद्र! निःशेषितास्ते रिपवः तत् प्रयच्छ अन्यन्मे किञ्चित् भोजनं यतोऽहं त्वयाऽत्रानीतः। गंगदत्तः आह 'भद्र' कृतं त्वया मित्रकृत्यं तत्साम्प्रतं घटिकायन्त्रमार्गेण गम्यताम् इति। सर्पः आह, भो गङ्गदत्त! न सभ्यगभिहितं त्वया। मदीयबिलमन्येन रुद्धं भविष्यति। तस्मादत्रस्थस्य मे मण्डूकमेकैकं स्ववर्गीयं प्रयच्छ। नो चेत् सर्वानपि भक्षयिष्यामि इति।

तच्श्रुत्वा गङ्ग.दत्तो व्याकुलमनाः व्यचिन्तयत्, ''अहो किमेतन्मया कृतं सर्पमानयता?''

प्रश्नाः

I **एकपदेन उत्तरत** **½x4=2**

एक शब्द में उत्तर दीजिए

Answer in one word only

(i) सर्पः केन आनीतः आसीत् ?

(ii) केन मित्रकृत्यं कृतम् ?

(iii) सर्पस्य बिलम् केन रुद्धं भविष्यति ?

(iv) सर्पम् आनीय गंगदत्तस्य मनः कीदृशम् अभवत् ?

II **पूर्णवाक्येन उत्तरत** **1x1=1**

पूर्ण वाक्य में उत्तर दीजिए

Ansuwer in a complete sentence.

गङ्गदत्तः किं चिन्तयित्वा व्याकुलः भवति?

III **यथानिर्देशम् उत्तरत**

यथानिर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed **½x4=2**

(i) समाप्ता इति कस्य पदस्य अर्थः?

(ii) अन्यथा इति स्थाने किम् अव्ययपदं प्रयुक्तम् ?

(iii) प्रयच्छ अन्यत् मे किञ्चिद् भोजनम् इत्यत्र मे इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्?

(iv) कर्तृपदं चिनुत मदीयबिलदुर्गम् अन्येन रुद्धं भविष्यति ।

पद्य: **½x4=2**

पापान्निवारयति योजयते हिताय,
गुह्यं निगूहति गुणान् प्रकटीकरोति।
आपद्गतं च न जहाति, ददाति काले,
सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्त:।।

प्रश्ना:

I एकपदेन उत्तरत **½x4=2**

एक शब्द में उत्तर दीजिए

Answer in one word only

(i) सन्मित्रं किम् प्रकटीकरोति ?

(ii) क: आपद्गतं न त्यजति?

(iii) मित्रम् अस्मान् कस्मात् निवारयति?

(iv) मित्रं कदा ददाति?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत **1**

पूर्ण वाक्य में उत्तर दें

Answer in a complete sentence

सन्मित्रस्य लक्षणद्वयं लिखत

III यथानिर्देशम् उत्तरत

यथानिर्देश उत्तर दें

Do as directed

(i) प्रकटीकरोति इत्यस्य किं विलोमपदम्?

(ii) आपदि पतितम् इति कस्य पदस्य अर्थ:?

(iii) प्रवदन्ति इति क्रियापदस्य कर्ता क:?

(iv) इदम् इति कस्य पदस्य सार्वनामिकविशेषणम्?

इ नाट्यांश:

गौतमी जाते! अनया अभ्युपपत्या सूचिता ते भर्तुर्गेहे अनुभवितव्या राजलक्ष्मीरीति। (शकुन्तला व्रीडां रूपयति)

प्रथम: एह्येहि अभिषेकोत्तीर्णाय काश्यपाय वनस्पतिसेवां निवेदयाव:।

द्वितीय: तथा। (इति निष्क्रान्त:)

सख्यौ अये अनुपयुक्तभूषणोऽयं जन:। चित्रकर्मपरिचयेन अंगेषु ते आभरणविनियोगं कुर्व:।

शकुन्तला जाने वां नैपुण्यम्। (उभे नाट्येनालंकुरुत:) (तत: प्रविशति स्नानोत्तीर्ण: काश्यप:)

काश्यप: यास्यत्यद्य शकुन्तलेति हृदयं संस्पृष्टमुत्कण्ठया।

प्रश्ना:

I **एकपदेन उत्तरत** **½x4=2**

एक शब्द में उत्तर दें

Answer in one word only

(I) शिष्यौ कस्मै वनस्पतिसेवां निवेदयितुम् इच्छत:?

(ii) सख्यौ कस्या: अंगेषु आभरणविनियोगं कुरुत:।

(iii) काश्यपस्य हृदयं कया संस्पृष्टम् ?

(iv) शकुन्तला कस्य गृहे राजलक्ष्मीम् अनुभविष्यति इति वनस्पतिसेवया सूचिता?

II **पूर्णवाक्येन उत्तरत** **1x1=1**

पूर्ण वाक्य में उत्तर दें

Answer in a complete sentence

सख्यौ कथं शकुन्तलाया: अंगेषु आभूषणविनियोगं कुरुत:?

III **यथानिर्देशम् उत्तरत**

यथानिर्देशम् उत्तर दें

Do as directed

(i) वाम् इति सर्वनामपदं काभ्याम् प्रयुक्तम् ?

(ii) काश्यपाय इति पदस्य किं विशेषणम् अत्र प्रयुक्तम्?

(iii) लज्जा इति स्थाने किं पदं प्रयुक्तम्?

(iv) उपयुक्तभूषण: इत्यस्य विलोमपदं चित्वा लिखत।

6. **शब्दार्थान् मेलयत** **½x4=2**

शब्दों का अर्थो से मिलान कीजिए

Match the words according to their meanings

शब्दा:	अर्था:
अ विदग्धै:	(i) चुम्बकस्य अवयव:
आ अयस्कान्तशकल :	(ii) नीलकमलम्
इ उत्सङ्ग.:	(iii) विद्वद्भि:
ई कुवलयम्	(iv) क्रोड:

7. **रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत** **1x4=4**

रेखाङ्कित शब्दों पर आधारित प्रश्न निर्माण कीजिए

Frame Questions based on the underlined words

(i) <u>कर्मणि</u> एव अधिकार: ते

(ii) कर्म ज्ययो हि <u>अकर्मण:</u>

(iii) <u>कर्मणैव</u> हि संसिद्धिम् आस्थिता: जनकादय:

(iv) बुद्धियुक्तो जहातीह उभे <u>सुकृतदुष्कृते</u>।

8. **अधोलिखितयोः भावार्थयोः रिक्तस्थानपूर्तिं मञ्जूषासहायतया कुरुत** **3+3=6**

निम्नलिखित भावार्थों में मञ्जूषा की सहायता से रिक्तस्थानपूर्त्ति कीजिए

Fill in the blanks in the following explanalions with the help of words given in the box

(i) सः ईश्वरः गुरुशिष्यौ आवाम् रक्षतु,-----------पालनं करोतु, आवां शक्तिपूर्णानि------------कुर्मः। यत् किमपि वयं पठेम तत्--------भवेत् वयं परस्परं द्वेषं न कुर्याम।

(ii) इयं चपला लक्ष्मीः-----उन्मत्तमिव मत्वा उपहसति, यथा यथा च इयं चञ्चला ----------भवति, तथा तथा दीपस्य ज्योतिः इव------कर्माणि एव उद्गिरति।

मञ्जूषा

बुद्धिमन्तं, आवयोः, तेजस्वि,
दीप्ता, कर्माणि, मलिनानि

9. **अधोलिखितयोः अन्वययोः रिक्तस्थानानि पूरयत** **1½x1½=3**

निम्नलिखित अन्वयों मे रिक्तस्थानपूर्त्ति कीजिए

Fill in the blanks in the following prose-order renderings

(i) प्रथमं दूयमानोऽपि वसिष्ठस्याज्ञया ततः।
कौशिकस्य करे राजा ददौ रामं सलक्ष्मणम्।।

अन्वयः प्रथमं दूयमानः अपि-------ततः वसिष्ठस्य आज्ञया ----------करे सलक्ष्मणम्----------ददौ।।

(ii) तत्र तीव्रेण तपसा तोषितादिन्दुशेखरात्।
सर्वविद्यामुखं तेन प्राप्तम् व्याकरणं नवम्।।

अन्वयः तत्र तेन तीव्रेण--------तोषितात् इन्दुशेखरात् ----------नवम् व्याकरणम्-------------।।

10 **अधोलिखिताः पंक्तयः कस्य कवेः कस्मात् काव्यात् संकलिताः?** **½x10=5**

निम्नलिखित पंक्तियाँ किस कवि के किस काव्य से ली गई हैं?

From which works of which poets, have the following lines been extracted?

(i) भो भोः। किं प्रयोजनोऽयमश्वः परिवृतः पर्यटति?

(ii) तेन प्रणष्टमैन्द्रं तदस्मद् व्याकरणं भुवि।

(iii) दाता समः सत्यपर क्षमावानापरोपसेवी च भवत्यरोगः।

(iv) शिलाजतुतुलामद्यात्प्रमेहार्तः पुनर्नवः।

(v) अपरिणामोपशमो दारुणो लक्ष्मीमदः।

11. **यथानिर्देशम् उत्तरत** **1x5=5**

यथानिर्देश उत्तर दें

Do as directed

I **कः कम् कथयति?**

कौन किसको कह रहा है?

Who is saying this to whom?

(i) जाते! एष त आनन्दपरिवाहिणा चक्षुषा परिष्वजमान इव गुरुपस्थितः।

(ii) शत्रुमुन्मूलयेत्प्राज्ञस्तीक्ष्णं तीक्ष्णेन शत्रुणा।

(iii) सुलभसौख्यमिदानीं बालरवं भवति।

(iv) यज्ञरक्षणदक्षं मे क्षमं देहि।

(v) भोः भोः। तत्किमक्षत्रिया पृथिवी यदेवमुद्घोष्यते?

II **विशेष्यं चिनुत** **1x2=2**

विशेष्य चुनिये

Select the Qualified (Noun)

(i) राजा दशरथः महायज्ञम् अकरोत्।

(ii) अथ कालेन वर्षस्य शिष्यवर्गो महानभूत्।

III **कर्तृपदं चिनुत** **1x3=3**

कर्त्ता चुनिये

Select the Subject.

(i) खिन्नः पाणिनिः तपसे हिमालयं गतवान्।

(ii) जयन्ति ते सुकृतिनो रससिद्धाः कवीश्वराः।

(iii) पीड्यन्ते गृहिणः कथं न तनयाविश्लेषदुखैनवैः।।

खण्डः 'घ'

Section D

छन्दोऽलङ्कारा: 10+10=20

Meters and figures of Speech

12 **अ. प्रश्नान् उत्तरत** **1x4=4**

प्रश्नों के उत्तर दीजिए

Answer the questions

(i) लघुवर्णस्य चिह्नं किं, गुरूवर्णस्य चिह्नं च किम् ?

(ii) कस्मिन् गणे अन्ते लघुवर्णः भवति?

(iii) छन्दसाम् इति पदे कः गणः?

(iv) 'उपजाति' छन्दसि प्रतिचरणं कति वर्णाः?

आ **अधोलिखितपरिभाषाः पूरयत** **1x3=3**

निम्नलिखित परिभाषाएं पूर्ण कीजिए

Fill in the blanks in the following definitions.

(i) उक्ता वसन्ततिलका-------- ------------

(ii) ननमयययुतेयं------------ ------------

(iii) रसैः रूद्रैश्छिन्ना---------- ------------

इ. **अधोलिखितपंक्तौ किं छन्दः?** **1**

निम्नलिखित पंक्ति में क्या छन्द है ?

What is the meter in the following lines.

विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनम्।

ई. **अनुष्टुप् छन्दसः उदाहरणं लिखत** **2**

अनुष्टुप् छन्द का उदाहरण लिखें

Illustrate अनुष्टुप् meter with an example.

13 **अ** **अलङ्काराणाम् अधोलिखिताः परिभाषाः पूरयत।** **1x4=4**

अलङ्कारों की निम्नलिखित परिभाषाएं पूरी कीजिए।

Fill in the blanks in the following definitions of figures of speech.

(i) साम्यं वाच्यमवैधर्म्ये-------------------------

(ii) भवेत्संभावनोत्प्रेक्षा-------------------------

(iii) अनुप्रासः शब्दसाम्यं-------------------------

(iv) श्लिष्टैः पदैरनेकार्थाभिधाने----------------------

आ **अधोलिखितयोः एकस्य अलङ्कारस्य उदाहरणं लिखत।** **1x3=3**

निम्नलिखित में से किसी एक अलङ्कार का उदाहरण दें।

Illustrate any one of the following figures of speech with an example.

रूपकम्, यमकम्

इ **अधोलिखितपंक्तिषु के अलङ्काराः ?** **1x3=3**

निम्नलिखित पंक्तियों में कौन से अलङ्कार हैं ?

Name the figures of speech in the following lines

(i) सप्तलोकैकवीरस्य दशकण्ठकुलद्विषः

(ii) विद्याविहीनः पशुः।

(iii) गुरूपदेशश्च अखिलमलप्रक्षालनक्षममजलं स्नानम्।

आदर्शसंस्कृतप्रश्नपत्रम् सं. 1 (2006)
ऐच्छिकपाठ्यक्रमः
कक्षा- द्वादश (XII)

अङ्कयोजना — **कोडसंख्या 022**

अवधिः होरात्रयम् — **पूर्णांकाः 100**

लघु अनुच्छेदः 2+1+2=5

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्नप्रकारः	अपेक्षित-उत्तराणि	अंक-संकेतः	अंक-विभागः
1	तथ्य-बोध-परीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	1. प्रदानम्	½	
			2. स्वल्पकालिकः	½	2
			3. स्थायी	½	
			4. सन्तोषः	½	
II	तथ्यबोधपरीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	दानं त्रिविधम् भवति - विद्याधनं, अन्नदानम् धनदानं च।	1	1
	भाषिककार्यम्	अतिलघूत्तरप्रश्नाः	1. बहुकालानन्तरम्	½	
			2. जनसेवायाः	½	
			3. प्रदानम्	½	2
			4. आदानस्य	½	
2	अनुच्छेदः	80-100 शब्दः	2+4+2+2		10
	तथ्य-बोध-परीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	1. श्रेष्ठी	½	
			2. फलानि	½	
			3. भेदभावम्	½	2
			4. जनसेवा	½	
	तथ्य-बोध-परीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	1. शिवानन्दस्वामी अभ्यागताय धनं मधुरभक्ष्यं फलानि, ददातिस्म?	1	
			2. वैद्यः श्रेष्ठिने पुस्तकानि पंचरूप्यकाणि च दत्तवान्।	1	

		3. सज्जनः वैद्यम् अपृच्छत् न् ''भवान् श्रेष्ठिने किमर्थं धनं दत्तवान्?''	1	
		4. भाषणमात्रेण व्यवहारस्य प्रचारः भवितुं, न शक्नोति।	1	4
भाषिककार्यम्	विशेष्यचयनम्	(i) रूप्यकाणि	½	
	विलोमपद–चयनम्	(ii) धनिकः	½	
	सर्वनामप्रयोगः	(iii) श्रेष्ठिनः/धनिकस्यकृते	½	
		(iv) बहुनिर्मलहृदयः	½	2
शीर्षक-लेखनम्	शब्दरचना-ज्ञानम् अतिलघूत्तरम्	वसुधैव कुटुम्बकम् समदृष्टिः अथवा अन्यत् किमपि	2	2
				15

अंकयोजना

खण्डः ख (रचनात्मककार्यम्) 20

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्नप्रकारः	अपेक्षित-उत्तराणि	अंक-संकेतः	अंक-विभागः
3	वाक्यविन्यासः	निबन्धात्मकः	रूपरेखायाः संकेतानुसारं दशवाक्यानि	1x10	10
4	वाक्यविन्यासः	निबन्धात्मकः	शब्दानां संकेतसूच्यनुसारं दशवाक्यनिर्माणम्	1x10	10
					20

खण्डः ग
पठिताबोधनम् 45

5 अ गद्यांशः

(i)	तथ्यबोध-परीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	(i) गङ्गदत्तेन	½	
			(ii) सर्पेण	½	2
			(ii) अन्येन	½	
			(iv) व्याकुलम्	½	
(ii)	तथ्यबोध-परीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	किमेतन्मया कृतम् सर्पम् अत्र आनीय?	1	1

(iii)	भाषिककार्यम्	अर्थबोध:	(i) नि:शेषिता:	½	
		अव्ययप्रयोग:	(ii) नो चेत्	½	
		सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोग	(iii) सर्पाय	½	
		कर्तृपद-चयनम्	(iv) मदीयबिलदुर्गम्	½	2
					5
5आ	**पद्य:**				
I	तथ्यबोधपरीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	(i) गुणान्	½	
			(ii) सन्मित्रम्	½	
			(iii) पापात्	½	
			(iv) काले		
II	तथ्यबोध-परीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) सन्मित्रम् पापात् निवारयति	½	2
			(ii) हिताय योजयते च इति द्वे लक्षणे एव सन्मित्रस्य।	½+½	1
III	भाषिककार्यम्	(i) विलोम चयनम्	(i) निगहति	½	
		(ii) अर्थबोध:	(ii) आवेद्गतम्	½	
		(iii) कर्तपदबोध:	(iii) सन्त:	½	
		(iv) विशेष्यबोध:	(iv) सन्यित्रलक्षणम्	½	
					5
5इ	**नाट्यांश:**				
I	तथ्यबोध-परीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	(i) काश्यपाय	½	
			(ii) शकुन्तलाया:	½	
			(iii) उत्कण्ठया	½	
			(iv) भर्तु:	½	2
II	तथ्यबोध:	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	सख्यौ चित्रकर्मपरिचयेन शकुन्तलाया: अङ्गेषु आभूषणविनियोगं कुरुत:।	1	1
III	भाषिकप्रयोग:	लघूत्तरम्			
		(i) सर्वनामस्थाने संज्ञाप्रयोग:	(i) सखिभ्याम्	½	
		विशेषणचयनम्	(ii) अभिषेकोत्तीर्णाय	½	
		शब्दार्थज्ञानम्	(iii) व्रीडा	½	
		विलोमपदचयनम्	(iv) अनुपयुक्तभूषण:	½	2
					5

6.	शब्दार्थज्ञानम्	वस्तुनिष्ठम् मेलनम्	अ+(iii), आ +(i), इ +(iv), ई (ii)।	½x4	2
7.	प्रश्ननिर्माणम्	अतिलघूत्तर	कस्मिन् कस्मात् केन कः	1x4	4
8.	भावार्थज्ञानम्	स्क्तिस्थानपूर्तिः	(i) आवयोः (ii) कर्माणि (iii) तेजस्वि	1x3	3
			(i) बुद्धिमतम् (ii) दीप्ता (iii) मलिनानि	1x3	3
9.	अन्वयज्ञानम्	रिक्तस्थानपूर्तिः	(i) राजा (ii) कौशिकस्य (iii) रामम्	½x3	1½
			(i) तपसा (ii) सर्वविद्यामुखम् (iii) प्राप्तम्	½x3	1½
10.	कविकाव्यपरिचयः	लघूत्तरः	(i) उत्तररामचरितम्–भवभूतिः (ii) कथासरित्सागरः–सोमदेवः (iii) अष्टांगहृदयम्–बाणभट्टः (iv) अष्टांगहृदयम्–वाणभट्टः (v) कादम्बरी–बाणभट्टः	½x10	5
11.	भाषिककार्यम्	कः कं कथयति	(i) गौतमी, शकुन्तलाम् (ii) गंगदत्तः, सर्पम् (iii) कौशल्या, जनकम् (iv) विश्वामित्रः, दशरथम्		

			(v) लवः, सैनिकान् (नेपथ्ये)	1x5	5
	भाषिककार्यम्	विशेष्यचयनम्	(i) दशरथः	1x2	2
			(ii) शिष्यवर्गः		
	भाषिककार्यम्	कर्तृपदचयनम्	(i) पाणिनिः		
			(ii) कवीश्वराः	1x3	3
			(iii) गृहिणः		

खण्डः घ

छन्दोऽलङ्काराः 10+10=20

12.अ	लघुगुरूवर्णविवेकः	लघूत्तरम्	(i) U/s	½+½	
			(ii) तगणे	1	
			(iii) रगणः	1	
			(iv) 11	1	4
आ	परिभाषाज्ञानम्	लघूत्तरम्	(i) तभजा जगौगः	1	
			(ii) मालिनी भोगिलोकैः	1	3
			(iii) यमनसभलागः शिखरिणी	1	
इ	छन्दपरिज्ञानम्	लघूत्तरम्	शार्दूलविक्रीडितम्	1	1
ई	उदाहरणज्ञानम्	लघूत्तरम्	अनुष्टुप् छन्दसः उदाहरणम्	2	2
13अ	परिमाषा–ज्ञानम्	लघूत्तरम्	(i) वाक्यैक्ये उपमाद्वयोः	1	
			(ii) प्रकृतस्य परात्मना	1	
			(iii) वैषम्येऽपि स्वरस्य यत्	1	4
			(iv) श्लेष उच्यते	1	
आ	उदाहरणज्ञानम्	उदाहरणलेखनम्	–	3	3
इ	अलंकारपरिज्ञानम्	अतिलघूत्तरः	(i) अनुप्रासः	1	
			(ii) रूपकम्	1	3
			(iii) अनुप्रासः, रूपकम्	1	
					20

आदर्शप्रश्नपत्रम् – 1

ऐच्छिकपाठ्यक्रमः

पाठ्यक्रमपरिशीलनम्

कक्षा द्वादश **अङ्काः 100**

खण्डः क

अपठित-अवबोधनम् 15

क्रमाङ्कः	विषय-वस्तु	प्रश्नस्वरूपम्	अंकाः	
1	लघु अनुच्छेदः	I एकपदेन उत्तरम्	2	
		II पूर्णवाक्येन उत्तरम्	1	
		III भाषिककार्यम्		
		(i) शब्दार्थबोधः		
		(ii) विशेष्यचयनम्		
		(iii) विलोमचयनम्	2	5
		(iv) सर्वनामस्थाने संज्ञा-प्रयोगः		
2	दीर्घः अनुच्छेदः	I एकपदेन उत्तरम्	2	
		II पूर्णवाक्येन उत्तरम्	4	
		III भाषिककार्यम्		
		(i) विशेष्यचयनम्	2	
		(ii) विलोमचयनम्		
		(iii) सर्वनामस्थानेसंज्ञाप्रयोगः		
		(iv) शब्दार्थनिर्माणम्		
		(v) शीर्षकप्रदानम्	2	10
				15

खण्ड : ख

रचनात्मकलेखनम्

3.	रूपरेखानुसारं कथानिर्माणम्	10 वाक्यानि	10

4.	शब्दसूचीम् आधृत्य वर्णनम्	10 वाक्यानि	10	

खण्डः ग
पठितावबोधनम् 20

5अ	गद्यांशः एकपदेन पूर्णवाक्येन भाषिककार्यम्		6	5
आः	एकः पद्यः एकपदेन पूर्णवाक्येन भाषिककार्यम्	पाठ–संख्या	5	5
इ	एकः नाट्यांशः एकपदेन पूर्णवाक्येन भाषिककार्यम्		8	5
6.	शब्दार्थमेलनम्		8	2
7.	प्रश्ननिर्माणम्		1	4
8.	भावार्थलेखनम्		1 4	6
9.	अन्वयलेखनम्		10	½
			9	½
10.	कविकाव्यनामोल्लेखः		(i) 8 (ii) 9 (iii) 7 (iv) 7 (v) 4	5

11. (i)	भाषिककार्यम्		(i) 3	
	कः कं कथयति		(ii) 6	
			(iii) 8	5
			(iv) 10	
			(v) 8	
(ii)	विशेष्यचयनम्		(i) 10	2
			(ii) 9	
(iii)	कर्तृपदचयनम्		(i) 9	
			(ii) 5	3
			(ii) 3	
				45

खण्डः घ

छन्दोऽलङ्कारा: 20

12अ	लघुगुरूवर्णविवेक	1x4	4	
12आ	परिभाषा			
	वसन्ततिलका, मालिनी	1x3	3	
	शिखरिणी			
12इ	छन्दपरिज्ञानम्	1	1	
	शार्दूलविक्रीडितम्			
	उदाहरणम्	2	2	10
13अ	परिभाषा			
	उपमा, उत्प्रेक्षा,			
	अनुप्रासः श्लेषः	1x4	4	
आ	उदाहरणम्			
	रूपकम् यमकम्	1x3	3	
इ	अनुप्रासः	1		
	रूपकम्	1	3	
	अनुप्रासः रूपकम्	1		10
				10+10=20

आदर्शप्रश्नपत्रम् – 2
संस्कृतम् (ऐच्छिकम्)
द्वादश–कक्षा

अवधिः होरात्रयम् | **पूर्णांकाः 100**
समय – तीन घण्टे | **पूर्णाङ्क 100**
Time - 3 hours | **Total marks 100**

अस्मिन् प्रश्नपत्रे चत्वारः खण्डाः सन्ति।
इस प्रश्नपत्र में चार खण्ड हैं।
This Question paper has four sections

खण्डः (क) अपठितांश–अवबोधनम् — 15 अंकाः
Setion A: Reading Comprehension

खण्डः (ख) संस्कृतेन रचनात्मककार्यम् — 20 अंकाः
Section B : Writing Skills in Sanskrit

खण्डः (ग) पठित–अवबोधनम् — 45 अंकाः
Section C : Text books

खण्डः (घ) छन्दोऽलङ्काराः — 20 अंकाः
Section D : Meters and figures of speech

निर्देशाः
Instructions

(1) उत्तराणि उत्तरपुस्तिकायाम् एव लेखनीयानि।
उत्तर उत्तरपुस्तिका में ही लिखें।
Write answers in the answer sheet.

(2) सङ्केताभावे सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतेनैव लेखनीयानि।
जहां सङ्केत न हो वहां सभी प्रश्नों के उत्तर संस्कृत में ही लिखें।
If you do'nt find any instructions in any of the questions, answer those questions in Sanskrit.

आदर्शप्रश्नपत्रम् – 2

कक्षा – द्वादशी

ऐच्छिक= पाठ्यक्रमः

समयः– घण्टात्रयम् **पूर्णाङ्काः 100**

खण्डः 'क'

Section A

अपठितांश–अवबोधनम् 15

(Reading Comprehension)

1 अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत 5

निम्नलिखित अनुच्देद को पढ़कर प्रश्नों के उत्तर लिखिए

Read the following passage and answer the questions that follow.

लघु–अनुच्छेदः

समस्तप्रजानां हिताय खलु वैद्यशास्त्रं प्रवर्तते। चरकसंहिता सुश्रुतसंहिता इति संहिताद्वयं प्रसिद्धम् (औषधनिर्माण–क्रमः, रोगाणां निदानं, रोगनिर्णयः चिकित्साविधानम् इत्यादिकाः विषयाः चरकसंहितायां वर्णिताः। सुश्रुतेन शल्यचिकित्सापद्धतिः स्पष्टीकृता। सुश्रुतसंहितायां तेन 120 शस्त्रभेदाः निर्दिष्टाः। पशुचिकित्सा, हस्त्यायुर्वेदः वृक्षचिकित्सा इत्यादयः अपि अन्ये बहवः ग्रन्थाः सन्ति। जीवकः नामकः प्रसिद्धः शल्यचिकित्सकः भोजराजस्य मस्तिष्कस्य शल्यक्रियाम् अकरोत् इति वर्णितं बौद्धग्रन्थेषु। वैद्यशास्त्रीयाणां ग्रन्थानाम् अरबीभाषायामपि अनुवादः जातः। एवम् अमूल्यः चिकित्साविज्ञानराशिः भारते विद्यते।

प्रश्नाः ½x4=2

I **एकपदेन उत्तरत**

एक शब्द में उत्तर दीजिए

Answer in one word only

(i) शल्यचिकित्सायाः पद्धतिः केन स्पष्टीकृता?

(ii) कः भोजराजस्य शल्यक्रियामकरोत्?

(iii) वैद्यशास्त्रं केषां हिताय प्रवर्तते?

(iv) 120 शस्त्रभेदाः कस्यां संहितायां वर्णिताः।

II **पूर्णवाक्येन उत्तरत** ½+½=1

पूर्णावाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

चरकसंहितायां वर्णितेषु विषयेषु विषयद्वयस्य नाम्नी लिखत।

III **यथानिर्देशम् उत्तरत** ½x4=2

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) प्रसिद्धः इति विशेषणस्य विशेष्यं किम्?

(ii) मूल्यवान् इत्यस्य किं विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम्?

(iii) अकरोत् इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

(iv) तेन इति सर्वनामपदं कस्य कृते प्रयुक्तम्?

2. निम्नलिखितम् अनुच्छेदं पठत, तदाधारितान् प्रश्नान् च उत्तरत

निम्नलिखित अनुच्छेद को पढ़कर अनुच्छेद आधारित प्रश्नों के उत्तर लिखिए

Read the following passage and answer the questions that follow.

अल्पे वयसि एव महत् कार्यं शक्यते। राजस्थानस्य राज्ञः जसवन्तसिंहस्य पुत्रः पृथ्वीसिंहः द्वादशे एव वयसि क्रूरं सिंहं निरायुधः सन् एव मारितवान्। प्रसिद्धः नाटककारः हरिश्चन्द्रचट्टोपाध्यायः चतुर्दशे वयसि एव अबू हसन् नामकं प्रसिद्धं नाटकं रचितवान्। भारतस्य कोकिला इति ख्यातिप्राप्ता सरोजिनीनायडू त्रयोदशे एव वयसि 1300 पंक्तियुक्तां कवितां लिखितवती। संतज्ञानेश्वरः द्वादशे वयसि भगवद्गीताम् आधारीकृत्य मराठीभाषायां ज्ञानेश्वरी इति पद्यमयं काव्यम् अरचयत्। जगद्गुरुः शंकराचार्यः द्वादशे एव वयसि समग्रे भारते पण्डितान् शास्त्रार्थचर्चया पराजितवान्। विश्वकविः रवीन्द्रनाथटैगोरमहोदयः महाकवेः शेक्सपीयरस्य 'मेकबेथ' नाटकस्य अनुवादं बङ्गभाषया कृतवान् यदा सः केवलं चतुर्दशवर्षीयः आसीत्। अनेके दृष्टान्ताः एतादृशाः उपलभ्यन्ते अत एव उच्यते-बाला–दपि सुभाषितं ग्राह्यम्। नूनं नास्ति वयः तेजसां हेतुः इति।

प्रश्नाः

I एकपदेन उत्तरत

एक शब्द में उत्तर दीजिए

Answer in one word only. ½x4=2

(i) संतज्ञानेश्वरभहामागैः कस्यां भाषायां ज्ञानेश्वरी काव्यं लिखितम्?

(ii) मेकबेथ इति कस्य कृतिः?

(iii) अबूहसन् इति नाटकस्य रचनाकारः कः?

(iv) निरायुधः पृथ्वीसिंहः कं मारितवान्?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत

पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence.

(i) भारतस्य कोकिला इति ख्यातिं का प्राप्तवती?

(ii) शंकराचार्यः समग्रे देशे शास्त्रार्थचर्चया कान् पराजितवान्? 1x4 4

(iii) बालादपि किं ग्राह्यम्?

(iv) वयः कस्य हेतुः न?

III यथानिर्देशम् उत्तरत

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed.

(i) भारते इति पदस्य किं विशेषणपदमत्र प्रयुक्तम्?

(ii) एके इत्यस्य कि विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम्?
(iii) निर्गतः आयुधः यस्य स इति कस्य शब्दस्य अर्थः ½x4 2
(iv) सः इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तमः?

IV **अस्य अनुच्छेदस्य कृते समुचितं शीर्षकं लिखत।**
इस अनुच्छेद के लिये समुचित शीर्षक लिखिए।
Give a suitable title to this passage

खण्डः 'ख' 20
(Section 'B')
रचनात्मककार्यम्।
Writing Skills

3 **अधोलिखितानि वाक्यानि क्रमेण लिखित्वा संस्मरणम् रचयत**
निम्नलिखित वाक्यों को क्रम से लिखकर संस्मरण की पूर्ति कीजिए
Read the following memoir by re-arranging the following sentences.

(i) गोपालकृष्णः गोखले प्रश्नस्य शुद्धम् उत्तरं ददाति।
(ii) एकदा अध्यापकः कक्षायाम् एकम् अतिकठिनं गणितप्रश्नं पृच्छति।
(iii) शिक्षकः तं कारणं पृच्छति।
(iv) अध्यापकः प्रसन्नः भूत्वा तस्मै पारितोषिकं ददाति।
(v) सर्वे छात्राः मौनं तिष्ठन्ति।
(vi) अन्येद्युः विद्यालयम् आगत्य गोपालकृष्णः पारितोषिकं शिक्षकाय प्रतिददाति।
(vii) मया अन्यं छात्रं पृष्ट्वा एव उत्तरं दत्तम् अतः नाहं पारितोषिकस्य अधिकारी।
(viii) त्वं सत्यम् उक्तवान् अतः त्वमेव वस्तुतः पारितोषिकस्य अधिकारी।
(ix) शिक्षकः प्रार्थनासभायां सर्वान् छात्रान् आह्वयति।
(x) गोपालकृष्णस्य प्रशंसां च करोति कथयति च।

4 **अधोलिखितसङ्केतपदानि आधृत्य दशवाक्येषु रागजस्य वर्णनं कुरुत।** **1X10**
अधोलिखित मञ्जूषा में दिये सङ्केत शब्दों का प्रयोग करते हुए हाथी का वर्णन दस वाक्यों में कीजिए।
Describe an elephant in ten sentenses with help of words given in the box.

भीमकायः, गजः, व्यजनसदृशकर्णौ, दीर्घा शुण्डा, शुण्डया वस्तु उत्थापयति, शुण्डा उपरि कृत्वा अभिवादनम्, द्वौ श्वेतदन्तौ, उपवेशनस्थानं, वृक्षाणां पत्राणि त्रोटयति, मन्दं-मन्दं चलति, शाकाहारी पशुः, बलिष्ठः शुक्तिवत् नेत्रे, राज्ञां प्रियवाहनम्,

खण्डः ग
Section C
पठित-अवबोधनम् 45
(Text Book)

अधोलिखितं गद्यांशं, श्लोकं नाट्यांशं च पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत
अधोलिखित गद्यांश, श्लोक, नाट्यांश को पढ़कर उन पर आधारित प्रश्नों के उत्तर लिखिए
Read the following prose, poetry and drama passages and answer the questions based on them.

5 **अ. गद्यांशः**

आलोकयतु तावत् कल्याणाभिनिवेशीं लक्ष्मीमेव प्रथमम्। इयं हि लब्धा अपि खलु दुःखेन परिपाल्यते। न परिचयं रक्षति। नाभिजनमीक्षते। न रूपमालोकयते। न कुलक्रममनुवर्तते। न शीलं पश्यति। न वैदग्द्यं गणयति। न श्रुतिमाकर्णयति। न धर्ममनुरुध्यते। न त्यागमाद्रियते।

प्रश्नाः

I एकपदेन उत्तरत
एक शब्द में उत्तर दीजिए
Answer in one word only

(i) लब्धा अपि का दुःखेन परिपाल्यते?
(ii) लक्ष्मीः किं न गणयति?
(iii) लक्ष्मीः कस्य अभिनिवेशी अस्ति?
(iv) लक्ष्मीः कस्य क्रमस्य अनुवर्तनं न करोति?

II पूर्णवाक्येन उत्तरत
पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए
Answer in a complete sentence

लक्ष्म्याः प्रकृतेः वैशिष्ट्यद्वयं वर्णयत

III यथानिर्देशम् उत्तरत
यथा निर्देश उत्तर दीजिए।
Do as directed

(i) शृणोति इति स्थाने किं क्रियापदमत्र प्रयुक्तम्?
(ii) सुखेन इति पदस्य किं विलोमपदम् अत्र प्रयुक्तम्?
(iii) इयम् इति सर्वनामपदं कस्यै प्रयुक्तम्?
(iv) अस्मिन् गद्यांशे किं क्रियापदद्वयं समानार्थकम्?

5 आ श्लोकः **5**

जाड्यं धियो हरति सिञ्चति वाचि सत्यम्,

मानोन्नतिं दिशति पापमपाकरोति।

चेतः प्रसादयति, दिक्षु तनोति कीर्तिं,

सत्संगतिः कथय किं न करोति पुंसाम्।।

प्रश्नाः

I **एकपदेन उत्तरत** **½x4=2**

एक शब्द में उत्तर दीजिए

Answer in one word only

(i) सत्संगतिः दिक्षु किं तनोति?

(ii) वाचि का सत्यं सिञ्चति?

(iii) सत्सङ्गति कस्य जाड्यं हरति?

(iv) सत्सङ्गतिः केषां सर्वम् उपकारं करोति?

II **पूर्णवाक्येन उत्तरत**

पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

सत्सङ्गत्या कृतम् उपकारद्वयं वर्णयत

III **यथानिर्देशम् उत्तरत**

(i) वाण्याम् इति कस्य पदस्य अर्थः?

(ii) अवनतिः इत्यस्य कः विलोमः?

(iii) प्रसादयति इति क्रियायदस्य कर्मपदं किम्?

(iv) मानस्य उन्नतिम् इति स्थाने किं समस्तपदम् अत्र प्रयुक्तम्?

5 इ नाट्यांशः

कौशल्या– जात! इतोऽपि तावदेहि। (उत्सङ्गे गृहीत्वा) अहो न केवलं मांसलोज्ज्वलेन देहबन्धनेन, कलहंसघोषघर्घरानुनादिना स्वरेण च रामभद्रमनुसरति। जात! पश्यामि ते मुखपुण्डरीकम् (चिबुकमुन्नमय्य, निरूप्य, सबाष्पाकूतम्। राजर्षे! कि न पश्यसि? निपुणं निरूप्यमाणो वत्साया मे वध्वा मुखचन्द्रेणापि संवदत्येव

जनकः– पश्यामि, सखि! पश्यामि।

प्रश्नाः

I **एकपदेन उत्तरत** **½x4=2**

एक शब्द में उत्तर दीजिए

Answer in one word only

(i) राजर्षे इति सम्बोधनं कस्मै प्रयुक्तम्?

(ii) कौसल्या लवं कुत्र उपावेशयति?

(iii) लवस्य स्वरः कम् अनुसरति?

(iv) लवस्य मुखकमलं कस्याः वध्वाः मुखचन्द्रं संवदति?

II **पूर्णवाक्येन उत्तरत** **1x1= 1**

पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए

Answer in a complete sentence

लवस्य एकं वैशिष्ट्यं वर्णयत

III **यथानिर्देशम् उत्तरत** **½x4= 2**

यथा निर्देश उत्तर दीजिए

Do as directed

(i) कौसल्या केन सह वार्तालापं करोति?

(ii) ते इति सर्वनामपदं कस्मै प्रयुक्तम्?

(iii) देहबन्धनेन इति विशेष्यस्य किं विशेषणम्?

(iv) उपरि कृत्वा इति स्थाने किं पदमत्र प्रयुक्तम्?

6. **अधोलिखितशब्दान् अर्थैः सह मेलयत** **½x4= 2**

निम्नलिखित शब्दों को उनके अर्थों के साथ मिलाइये

Match the following words with their meanings

शब्दाः			अर्थाः
क	ऐन्द्रम्	(i)	स्थापयित्वा
ख	निधाय	(ii)	दिने
ग	इन्दुशेखरात्	(iii)	इन्द्रस्य
घ	अहनि	(iv)	शिवात्

7. **अधोलिखितकथनेषु रेखांकितानि पदानि आश्रित्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत** **1x4= 4**

निम्नलिखित कथनों में रेखाङ्कितपदों को आश्रित करके प्रश्ननिर्माण कीजिए

Frame questions based on the underlined words in the given sentences.

(i) गंगदत्तः **दायादैः** उद्वेजितः कूपात् निष्क्रान्तः।

(ii) **गंगदत्तः** अचिन्तयत् यत् सर्पं कूपे नीत्वा दायादानाम् उच्छेदं करोमि इति

(iii) एवमुक्त्वा **बिलात्** निष्क्रम्य सर्पः मण्डूकेन सह प्रस्थितः।

(iv) गंगदत्तेन सर्पं **कोटरे** धृत्वा ते दायादाः दर्शिताः।

8. **अधोलिखितेषु भावार्थेषु मञ्जूषातः पदानि चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत**

निम्नलिखित भावार्थों में मञ्जूषा से पद चुनकार खाली स्थान भरें

Fill in the blanks in following explanations with suitable words from the list given in the box.

(i) काश्यपः कथयति यत्----------गमनेन मम--------------अपि ईदृशी व्याकुलता अस्ति तर्हि----------नूतनैः वियोगदु:खैः-------कथं न दु:खिनः स्युः।

(ii) यथा वहन्त्यः नद्यः -----------विहाय समुद्रे विलीनाः भवन्ति तथैव----------अपि स्वकीयं सांसारिकं------त्यक्त्वा सर्वेभ्यः उत्तमं---------प्राप्नोति।

(iii) श्रेष्ठाः जनाः यथा------------तथैव अन्ये सामान्यजनाः अपि आचरणं -------------1 महापुरुषः यत्---करोति सम्पूर्णं जगत् तस्य एव-------करोति।

मञ्जूषा

पुत्रीणाम्, परमपुरुषं, आचरति, वनवासिनः कुर्वन्ति, नामरूपे, गृहस्थिनः, प्रमाणं, विद्वान्, अनुसरणं, शकुन्तलायाः, परिचयं

9 **अधोलिखितयोः अन्वययोः स्क्तिस्थानानि पूरयत** **1½x1½= 3**

निम्नलिखित अन्वयों मे रिक्तस्थानपूर्ति कीजिए

Fill in the blanks in the prose-Order renderings of the given stages

(i) पाचयेत्कटुकां पिष्ट्वा कर्परेऽभिनवे शुचौ।
निष्पीडितो घृतयुतस्तद्रसो ज्वरदाहजित्।।

(i) **अन्वयः** कटुकाम् अभिनवे शुचौ----------पिष्ट्वा पाचयेत्।
----------तद्रसः --------ज्वरदाहजित्।।

(ii) अथ मार्गं निरून्धानां राक्षसीं ताटकाभिधाम्।।
अवधीद्राघवस्तूर्णं प्रेरितः कौशिकेन सः।।

(ii) **अन्वयः**
अथ सः-----------कौशिकेन प्रेरितः मार्गम् निरून्धानां-----------राक्षसीं तूर्णम्----------।।

10 **अधोलिखिताः पंक्तयः कस्य कवेः कस्मात् काव्यात् संकलिताः?** **½x10= 5**

निम्नलिखित पंक्तियाँ किस कवि के किस काव्य से ली गई हैं?

From which book of which writer have the following lines been taken?

		कवि	शास्त्रम्/काव्यम्
(i)	पिबेन्निकुम्भकल्कं वा द्विगुणं शीतवारिणा।	---------	-----------
(ii)	यद् वपति बीजं हि लभते तादृशं फलम्।	---------	-------------
(iii)	ओदकान्तं स्निग्धजनो वानुगन्तव्य इति।	---------	-------------
(iv)	योऽयमश्वः पताकेयमथवा वीरघोषणा।	---------	-------------
(v)	जिताः पाणिनिना सर्वे मूर्खीभूता वयं पुनः।	---------	-------------

1 1	**यथानिर्देशम् उत्तरत** **यथानिर्देश उत्तर दीजिए** **Answer as directed**		**1x5= 5**

I (i) चित्रकर्मपरिचयेनाङ्गेषु ते आभरणविनियोगं कुर्वः।

(ii) भोः ! भोः ! तत्किमक्षत्रिया पृथिवी यदेवमुद्घोष्यते ?

(iii) शुत्रमुन्मूलयेत्प्राज्ञस्तीक्ष्णं तीक्ष्णेन शत्रुणा।

(iv) मा कर्मफलहेतुर्भा ते सङ्गोऽस्त्वकर्मणि।

(v) अधीतसर्वशास्त्रस्य ते नाल्पमपि उपदेष्टव्यम् अस्ति।

ii **विशेष्यं चिनुत** **1x2= 2**

विशेष्य चुनिए

Select the Qualified (Noun)

(i) कोशिकस्य करे राजा ददौ रामं सलक्ष्मणम्।

(ii) नभःस्थेन महाघोरो हुङ्कारः शम्भुना कृतः।

iii **कर्तृपदं चिनुत** **1x3= 3**

कर्त्ता पद को चुनिए

Select the subject

(i) एष रोहितानां मध्येचरो भवतु।

(ii) मदीयबिलदुर्गम् अन्येन रुद्धं भविष्यति।

(iii) तिस्रः गतयो भवन्ति वित्तस्य।

खण्डः 'घ'

Section D

छन्दोऽलङ्काराः

Meters and Figures of speech

10+10 = 20

12 अ **अधोलिखितान् प्रश्नान् उत्तरत** 1x4 = 4

निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर दीजिए

Answer the following quesions

(i) कस्मिन् गणे सर्वे वर्णाः लघवः सन्ति?

(ii) विद्यया इति पदे कः गणः?

(iii) शिखरिणीछन्दसि प्रतिचरणं कति वर्णाः सन्ति?

(iv) कर्मणि इति पदे कः वर्णः गुरूः / लघुः

आ **अधोलिखितपरिभाषासु रिक्तस्थानपूर्ति कुर्वन्तु** 1x3 = 3

निम्नलिखित परिभाषाओं में रिक्त स्थानों की पूर्त्तिं कीजिए

Fill in the blanks in the given definitions

(i) ननमयययुतेयं मालिनी---------1

(ii) उक्ता वसन्ततिलका---------1

(iii) वदन्ति वंशस्थाविल-----------1

इ **कस्यचिदेकस्य छन्दसः उदाहरणं लिखन्तु** **2**

किसी एक छन्द का उदाहरण लिखिए

Illustrate any one of the following meters with an example

अनुष्टुप् अथवा उपजातिः

ई **अधोलिखिते पद्यांशे किं छन्दः?** **2**

निम्नलिखित पद्यांश में कौन-सा छन्द है? पहचानिए

Identify the meter in the given line

विद्या नाम नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनम्

13 अ **अलङ्काराणाम् अधोलिखितिपरिभाषाः पूरयन्तु** 1x4 = 4

अलङ्कारों की निम्नलिखित परिभाषाओं को पूरा करें

Fill in the blanks in the following definition of the given figures of speech

(i) श्लिष्टैः पदैः-----------श्लेष उच्यते।

(ii) -----------शब्दसाम्यं वैषम्येऽपि स्वरस्य यत्।

(iii) भवेत् सम्भावना-------प्रकृतस्य परात्मना।

(iv) साम्यं वाच्यमवैधर्म्यं वाक्यैक्ये उपमा-----------1

आ **अधोलिखितयोः अलङ्कारयोः एकम् उदाहरण लिखन्तु** 1x4 = 4

निम्नलिखित अलङ्कारों में से किसी एक अलङ्कार का उदाहरण दीजिए।

Illustrate any one of the following figures of speech with an example.

उत्प्रेक्षा अथवा रूपकम्

इ **अधोलिखितपंक्तिषु के अलङ्काराः?** 1x3 = 3

निम्नलिखित पंङ्कितयों में अलङ्कार की पहचान कीजिए।

Identify the figures of speech in the following lines

(i) ययातेरिव शर्मिष्ठा बहुमता भव।

(ii) प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम्।

(iii) नास्ति येषां यशः काये जरामरणजं भयम्।

आदर्शप्रश्नपत्रम् - 2
कोड संख्या 022
कक्षा - द्वादश
ऐच्छिक पाठ्यक्रमः
अंक-योजना

समयः- घण्टात्रयम् **पूर्णांकाः 100**

खण्ड : क

अपठितांश-अवबोधनम् 15

अस्मिं खण्डे अनुच्छेदद्वयम् अस्ति।

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्नप्रकारः	अपेक्षित-उत्तराणि	अंक-संकेतः	अंक-विभागः
1	तथ्यबोधपरीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	(i) सुश्रुतेन	½	
			(ii) जीवकः	½	
			(iii) समस्तप्रजानाम्	½	2
			(iv) सुश्रुतसंहितायाम्	½	
11	तथ्यबोधपरीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	(i) चरकसंहिदायां वर्णितविषयेषु किमपि विषयद्वयम् रोगनिदानं, चिकित्सा–रोगनिर्णयः, औषध–निर्माणम् वा	1	1
111	भाषिक ज्ञानपरीक्षाकव्यै	लघु–उत्तरम्			
		विशेष्यचयनम्	(i) शल्यचिकित्सकः	½	
		विलोमचयनम्	(ii) अमूल्यः	½	
		कर्तृपदचयनम्	(iii) जीवकः	½	
		सर्वनामस्थाने संज्ञा प्रयोगः	(iv) सुश्रुतकृते	½	2
2	द्वितीयः अनुच्छेदः				
1	तथ्यबोधपरीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	(i) मराठी	½	
			(ii) शेक्सपीयरस्य	½	
			(iii) हरिश्चन्द्रः चट्टोपाध्यायः	½	
			(iv) सिंहम्	½	2
11	तथ्यबोधपरीक्षणम्	पूर्णवाक्येन	(i) सरोजिनी नायडू 'भारतस्य कोकिला' इति ख्यातिं प्राप्तवती	1	
			(ii) शंकराचार्यः समग्रदेशे पण्डितान् शास्त्रार्थचर्चया पराजितवान्	1	

			(iii) सुभाषितम् बालादपि ग्राह्यम्	1	
			(iv) वयः तेजसाम् हेतुः न	1	4
111	भाषिककार्यम्	अतिलघूत्तरम्	(i) समग्रे	½	
			(ii) अनेके	½	
			(iii) निरायुधस्य	½	
			(iv) रवीन्द्रनाथटैगोरः	½	2
	शीर्षकप्रदानम्	अतिलघूत्तरः	वयः तेजसां न हेतुः।		
			अल्पे वयसि महत् कार्यम्	1	
			बालादपि सुभाषितं ग्राह्यम्	1	
			(शुद्धतथ्यकृते एवं किमपि अन्यत् शुद्धवर्तनीकृते)	1+1	2 10

खण्डः ख 20
रचनात्मककार्यम्

क्रमांकः	उद्देश्यम्	प्रश्नप्रकारः	अपेक्षित-उत्तराणि	अंक-संकेतः	अंक-विभागः
3	कथाक्रमयोजनम्	निबन्धात्मकः	ii,vi,i,iv vi, iii, vii ix,x,viii	1x10	10
4	वाक्यनिर्माण-कौशलम्	निबन्धात्मकः	दश संकेतपदानि आघृत्य दश वाक्यानि स्वकल्पनया अपि अन्यानिवाक्यानि	1x10	10

खण्डः ग
पठित अवबोधनम् 45
अनुच्छेदत्रयम्

5अ	**गद्यांशः**				
1	तथ्यबोधपरीक्षा	एकपदेन उत्तरम्	(i) लक्ष्मीः	½	
			(ii) वैदग्ध्यम्	½	
			(iii) कल्याणस्य	½	2
			(iv) कुलस्य	½	
11	तथ्यबोधपरीक्षा	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	किमपि वैशिष्ट्यद्वयम् भवति। दु:खेन परिपालनम्, परिचयं न रक्षति, अभिजनं न ईक्षते इत्यादयः	½ + ½	1

11(1)	भाषिकतत्त्वबोधपरीक्षा	शब्दबोधः	(i) आकर्णयति	½	
			(ii) दुःखेन	½	
			(iii) लक्ष्म्यै	½	2
			(iv) ईक्षते, पश्यति,		
			आलोकयते द्वयमेव	½	5
5	**पद्यः**				
1	तथ्यबोधपरीक्षा	एकपदेन उत्तरम्	(i) कीर्त्तिम्	½	
			(ii) सत्संगतिः	½	
			(iii) धियः / बुद्धेः	½	
			(iv) पुंसाम्/मनुष्याणाम्	½	2
11	तथ्यबोधपरीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	जाड्यहरणम्, वाचि सत्यस्य सिञ्चनं मानस्य उन्नतिः इत्यादयः इति उपकारद्वयम् सत्संगत्याः		
111	भाषिककार्यपरीक्षणम्	शब्दार्थबोधः	(i) वाचि	½	
		विलोमज्ञानम्	(ii) उन्नतिः	½	
		कर्मपद	(iii) चेतः	½	2
		चयनम्		½	
		समस्तपदज्ञानम्	(iv) मानोन्नतिम्		5
5इ	**नाट्ंयाशः**				
1	तथ्यबोधपरीक्षणम्	एकपदेन उत्तरम्	(i) जनकाय	½	
			(ii) उत्सङ्गे/क्रोडे	½	
			(iii) रामभद्रम्	½	
			(iv) कौशल्यायाः	½	
11	तथ्यबोधपरीक्षणम्	पूर्णवाक्येन उत्तरम्	लवः मांसोज्वलः देहबन्धः कलहंसघोषघर्घरानुनादी स्वरः चासीत्	1	2
111	भाषिकतत्त्वबोधपरीक्षा	करणपरिचयः	(i) जनकेन	½	
		सर्वनामस्थाने संज्ञा	(ii) लवस्य कृते	½	
			(iii) मांसोज्ज्वले	½	
			(iv) उन्नमय्य	½	2
6	शब्दार्थज्ञानम्	शब्दार्थमेलनम्	(क) ऐन्द्रम-इन्द्रस्य	½	5
			(ख) निधाय-स्थापयित्वा	½	
			(ग) इन्दुशेखरात्-शिवात्	½	
			(घ) अहिनि-दिने	½	2

7	प्रश्ननिर्माणम्	अतिलघूत्तर:	(i) कै:	½ + ½	
			(ii) क:	½ + ½	
			(iii) कस्मात्	½ + ½	4
			(iv) कस्मिन्	½ + ½	
8	भावार्थबोध:	रिक्तस्थानपूर्ति:	(i) शकुन्तलाया: वनवासिन: पुत्रीणम्, गृहस्थिन:	½ x 12	6
			(ii) नामरूपे		
			(iii) विद्वान्, परिचयं, परमपुरुषम्, आचरन्ति, कुर्वन्ति प्रमाणम्, अनुसरणम्		
9	अन्वयबोध:	रिक्तस्थानपूर्ति:	(i) कर्परे (ii) निष्पीडित:	1½	
			(iii) घृतयुत:		
			(i) राघव: (ii) ताटकाभिधाम्	1½	3
			(iii) अवधीत्		
10	सन्दर्भज्ञानपरीक्षा	अतिलघूत्तर:	बाणभट्ट:-अष्टाङ्गहृदयम्	½ + ½	
		कवि-काव्यपरिचय:	विष्णुशर्मा-पंचतन्त्रम्	½ + ½	
			कालिदास:-शाकुन्तलम्	½ + ½	
			भवभूति:-उत्तरामचरितम्	½ + ½	
			सोमदेव:-कथासरित्सागर:	½ + ½	
11	प्रसङ्गपरिचय:	क: कं कथयति	सख्यौ-शकुन्तलाम्	½ + ½	
			लव:-नेपथ्ये	½ + ½	
			गंगादत्त:-स्वमनसि	½ + ½	
			श्रीकृष्ण:-अर्जुनम्	½ + ½	
			शुकनास:-चन्द्रापीडम्	½ + ½	5
11	भाषिक-कार्यपरीक्षणम्	विशेष्यचयनम्	(i) रामम्	1	
			(ii) शम्भुना, हुंकार:	½ + ½	2
	भाषिक-कार्यपरीक्षणम्	कर्तृपदचयनम्	(i) एष:	1	
			(ii) दुर्गम्	1	
			(iii) गतय:	1	3
					45

खण्ड: 'घ'
छन्दोऽलङ्कारा:

12अ	लघुगुरूस्वरविवेक:	अतिलघूत्तर:	(i) तगणे	1	
			(ii) रगण:	1	
			(iii) 19 वर्णा:	1	
			(iv) गुरु:	1	4

12आ	परिभाषाज्ञानम्	रिक्तस्थानपूर्तिः	(i) भोगिलोकैः	1	
			(ii) तभजाजगौगः	1	
			(iii) जतौ जरौ	1	3
इ	उदाहरणज्ञानम्	लघूत्तरः	उदाहरणम्	2	2
ई	छन्दः अभिज्ञानम्	अतिलघूतरः	शार्दूलविक्रीडितम्	1	1
					10
13अ	परिभाषाज्ञानम्	रिक्तस्थानपूर्तिः	(i) अनेकार्थाभिधानैः	1	
			(ii) अनुप्रासः	1	
			(iii) उत्प्रेक्षा	1	
			(iv) द्वयोः	1	4
आ	उदाहरणज्ञानम्	लघूत्तरः	उत्प्रेक्षा/रूपकस्य उदाहरणम्	3	3
इ	अलङ्कार-अभिज्ञानम्	अतिलघूतरः	(i) उपमा	1	
			(ii) अर्थान्तरन्यासः	1	
			(iii) रूपकम्	1	3
					10

आदर्शसंस्कृतप्रश्नपत्रम् 2
ऐच्छिकपाठ्यक्रमः
पाठ्यक्रमपरिशीलनम्
कक्षा XII

खण्डः क
अपठित-अवबोधनम्

1	लघु-अनुच्छेदः	एकपदेन उत्तरम्	2	
		पूर्णवाक्येन उत्तरम्	1	
		भाषिककार्यम्	2	5
2	दीर्घःअनुच्छेदः	एकपदेन उत्तरम्	2	
		पूर्णवाक्येन उत्तरम्	4	
		भाषिककार्यम्	2	
		शीर्षकलेखनम्	2	10

खण्डः ख
रचनात्मकं कार्यम्

3	कथा-क्रमायोजनम्	दशवाक्यानि	1x10	10
4	शब्दसूचीसाहाय्येन गजवर्णनम्	दशवाक्यानि	1x10	10

खण्डः ग
पठितांश-अवबोधनम् 45

5अ	**गद्यांशः**			**पाठसंख्या**	
	तथ्यबोधपरीक्षणम्	एकपदेन	लक्ष्याः प्रभावः	4	
		पूर्णवाक्येन			5
		भाषिककार्यम्			
आ	**पद्यः**	एकपदेन	नीतिश्लोकाः	5	5
		पूर्णवाक्येन			
		भाषिककार्यम्			
5	**नाट्यांशः**	एकपदेन	लवकौतुकम्	8	5
		पूर्णवाक्येन			
		भाषिक-कार्यम्			

6	शब्दार्थज्ञानम्	मेलनम्	पाणिनिकथा	9	2
7	प्रश्ननिर्माणम्	अतिलघूत्तर:	(i) यथा बीजं तथा फलम्	6	4
8	भावार्थबोधपरीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्ति:	(i) कण्वोपदेश:	3	2
			(ii) उपनिषद्वचनामृतम्	1	½x4 2
			(iii) कर्मयोग:	2	
			(iv) पाणिनिकथा	9	
9	अन्वयबोधपरीक्षणम्	रिक्तस्थानपूर्ति:	(i) औषधम्	7	½+3=1½
			(ii) लोकरक्षा राम:	10	½+3=1½
10	सन्दर्भ–ज्ञानपरीक्षणम्	कवि:/शास्त्रोल्लेख:	(i) औषधाम्	7	
			(ii) यथा बीजं तथा फलम्	6	
			(iii) कण्वोददेश:	3	5
			(iv) लवकौतुकम्	8	
			(v) पाणिनिकथा	9	
11	भाषिकतत्त्वबोधपरीक्षा	क: कं कथयति	(i) कण्वोपदेश:	3	
			(ii) लवकौतुकम्	8	
			(iii) यथा बीजम् तथा फलम्	6	
			(iv) कर्मयोग:	2	
			(i) लक्ष्म्या: प्रभाव:	4	5
11	विशेष्यबोध:	विशेष्यचयनम्	(i) लोकरक्षक राम:	10	
			(ii) पाणिनिकथा	9	2
11	कर्तृपद–बोध:	कर्तृपदचयनम्	(i) लवकौतुकम्	8	
			(ii) यथा बीजम् तथा फलम्	6	
			(iii) नीतिश्लोका:	5	3

खण्ड 'घ'
छन्दोऽलङ्कारा 20

				अंकसंकेत:	अंकविभाग:
12अ	लघुगुरूस्वरविवेक:	अतिलघूत्तर:	नगणे	1	
			रगण:	1	
			शिखरिणी	1	
			गुरु/लघुविवेक:	1	4

आ	परिभाषाज्ञानम्	रिक्तस्थानपूर्तिः	(i) मालिनी	1	
			(ii) वसन्ततिलका	1	3
			(iii) वंशस्थ	1	
5	उदाहरणज्ञानम्	लघूत्तरः	(iv) अनुष्टुप् उपजातिः	2	2
	छान्दोऽभिज्ञानम्	छन्दः नामोल्लेखनम्	शर्दूलविक्रीडितम्	1	
					10
	अलंकाराः				
13अ	परिभाषाज्ञानम्	रिक्तस्थानपूर्तिः	(i) श्लेषः	1	
			(ii) अनुप्रासः	1	
			(iii) उत्प्रेक्षा	1	
			(iv) उपमा	1	4
आ	उदाहरण-ज्ञानम्	लघूत्तरः	उत्प्रेक्षा, रूपकम्	3	3
इ	अलङ्काराभिज्ञानम्	नामोल्लेखनम्	(i) उपमा	1	
			(ii) अर्थान्तरन्यासः	1	3
			(iii) रूपकम्	1	10